

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

SANDRA MOLĖ
TEISĖS PSICHOLOGIJA

SUBJEKTYVŪS TEISMO MEDIATORIŲ IŠGYVENIMAI TAIKANT TEISMINEŲ MEDIACIJĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Jolanta Sondaitė

Vilnius, 2018

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 - 05 - 17
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Psichologijos instituto, teisės psichologijos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) Sandra Molė

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Subjektyvūs teisimo mediatorių išgyvenimai taikant
teisingą mediaciją“

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Stole

(parašas)

Sandra Molė

(vardas, pavardė)

TURINYS

PRATARMĖ	4
1. TEISMINĖ MEDIACIJA IR TEISMO MEDIATORIAI	6
1.1 Teisminė mediacija	6
1.1.1 Teisminės medicijos apibrėžimas ir jos principai	6
1.1.2 Teisminės medicijos stiliai	9
1.1.3 Teisminės medicijos naudingumas	11
1.1.4 Teisminės medicijos pritaikomumas	12
1.2 Teismo mediatoriai	13
1.2.1 Teismo mediatoriai Lietuvoje	13
1.2.2 Emocijų reiškimas ir valdymas medicijos metu	15
1.2.3 Profesiniai mediatorių iššūkiai	16
1.2.4 Mediatorių motyvaciniai veiksniai	18
1.2.5 Mediatoriui reikalingos savybės, įgūdžiai ir sėkmės veiksniai	19
1.3 Tyrimo problema, tikslas, uždaviniai	21
2. METODIKA	22
2.1 Tyrimo dalyviai	22
2.1.1 Tyrimo dalyvių imties sudarymo tikslingumas	22
2.1.2 Tyrimo dalyvių charakteristikos	22
2.2 Duomenų rinkimo ir įvertinimo būdai	23
2.2.1 Duomenų rinkimo metodas	23
2.2.2 Duomenų analizės metodas	24
2.2.3 Tyrimo duomenų analizė	25
2.3 Tyrimo eiga	26
2.4 Tyrimo kokybės užtikrinimas	26
3. REZULTATAI	27
3.1 Teisminės medicijos organizavimo trūkumai	29
3.2 Sunkumai medicijos praktikoje	31
3.3 Medijuoti skatinantys veiksniai	35
3.4 Efektyvios medicijos veiksniai	38
4. REZULTATŲ APTARIMAS	42
4.1 Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos tolimesniems tyrimams	49
5. IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	56

SUMMARY.....	57
PRIEDAS A. Informuoto sutikimo forma.....	58
PRIEDAS B. Duomenų analizės pavyzdžiai.....	59

PRATARMĖ

Įvairaus pobūdžio ginčų ir nesutarimų tikriausiai pasitaiko kiekvieno asmens kelyje. Konfliktai kyla šeimose, tarp kaimynų, bendruomenių, verslo partnerių ir pan. Ginčai pareikalauja daug dėmesio ir energijos ir neretai yra emociškai varginantys. Todėl yra labai svarbu surasti efektyvų būdą jiems spręsti. Egzistuoja daugybė įvairių būdų kaip galima spręsti ginčus ar nesutarimus. Vienas žinomiausių būdų, kai nepavyksta rasti sprendimo savarankiškoms derybomis, yra kreipimasis į teismą, kuris pasvėręs ir išanalizavęs pateiktus įrodymus, visada ras išeitį ir pateiks savo sprendimą. Kitas, galbūt mažiau žinomas, tačiau vis sparčiau populiarėjantis būdas yra teisminė mediacija. Šios procedūros paskirtis yra padėti šalims, civilinėse bylose, savanoriškai susitarti padedant tarpininkui – mediatoriui (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008).

Teisminė mediacija tampa viena iš populiariausių alternatyvių ginčų sprendimo būdų (Bednar, 2010). Šalyse, tokiose kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Australija, Naujoji Zelandija, Pietų Afrika, Didžioji Britanija mediacijos tradicijos jau yra gana tvirtai įsišaknijusios. Lietuvoje teisminė mediacija savo kelią pradėjo skintis nuo 2005 metų pradėjus įgyvendinti bandomąjį teisminės mediacijos projektą. Nors teisminės mediacijos išibėgėjimas, Lietuvoje, buvo gana vangus, pastaraisiais metais galime stebėti vis didėjantį teisminei mediacijai perduodamų civilinių bylų skaičių. Remiantis 2016 metų teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita (2017) iš viso teisminei mediacijai perduota 313 civilinių bylų, palyginus su 2015 metais šis skaičius išaugo 155%. Pasirašytų taikos sutarčių skaičius taip pat augo, 2016 metais, taika pasiekta 114 procesų. Kartu su perduodamų mediacijai bylų skaičiumi taip pat plečiasi ir teismo mediatorių sąrašas, palyginus su 2015 metais, jis išaugo daugiau nei dvigubai. Taip pat, svarbu paminėti, kad nuo 2019 m. sausio 1d. įsigalios Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, kuriame numatyta nemažai pasikeitimų, vienas iš jų - privalomoji mediacija sprendžiant šeimos ginčus ar kitais įstatymų nustatytais atvejais (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017). Todėl, matome, kad teisminė mediacija po truputį tvirtinasi teismų sistemoje bei visuomenėje.

Nepaisant didėjančio susidomėjimo teismine mediacija, Lietuvoje, palyginus su kitomis užsienio šalimis, ji yra dar visai naujas alternatyvus ginčų sprendimo būdas. Praėjo sąlyginai ne daug laiko, kai į teismo mediatorių sąrašą buvo įtraukti pirmieji asmenys norintys būti teismo mediatoriais. Kaip žinome, ginčai dažnai būna lydimi stiprių emocijų, o mediatorius yra tas žmogus, kuris yra šalia šalių ir padeda joms atrasti taikų sprendimą. Teismo mediatoriai, kaip ir kiti ginčo dalyviai jaučia emocijas, jausmus, turi savo nuomones, nuostatas ir pan. Nors galime rasti įvairių autorių straipsnius apie teisminės mediacijos plėtrą bei iššūkius Lietuvoje, gilesnio žvilgsnio

į teismo mediatorių išgyvenimus nėra. Netgi nagrinėjant užsienio literatūrą, tyrimų, nagrinėjančių būtent mediatorių išgyvenimus, iššūkius su kuriais jie susiduria, nėra tiek daug.

Nuo mediatoriaus požiūrio į teismo mediaciją, turimų kompetencijų, sugebėjimų ar tam tikrų savybių gali priklausyti ir teisminės mediacijos baigtis t.y. ar bus pasiektas taikus susitarimas tarp šalių, ar ne (Bowling ir Hoffman, 2000, Golber, Golber, 2005). Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje teisminė mediacija po truputį įsibėgėja ir kaip tik šiuo metu yra ruošiamasi reformoms yra labai prasminga ir naudinga giliau pažvelgti į asmenų dirbančių šioje srityje išgyvenimus t.y. svarbu pažvelgti į šį procesą teismo mediatoriaus akimis, kaip jis mato savo darbą, kaip jis jaučiasi, ko jam trūksta, kokius privalumus bei minusus įžvelgia teisminės mediacijos procese bei jos organizavime. Ši informacija gali būti naudinga tobulinant teismo mediatorių darbą bei prisidedant prie teismo mediacijos įtvirtinimo bei jos plėtros Lietuvoje.

Taigi, šio darbo tikslas, pasitelkiant kokybinės analizės metodą, išanalizuoti subjektyvius teismo mediatorių išgyvenimus taikant teisminę mediaciją. Bus gilinamasi į Lietuvos teismo mediatorių subjektyvias nuomones, jausmus, emocijas vykdant teismo mediatoriaus vaidmenį.

1. TEISMINĖ MEDIACIJA IR TEISMO MEDIATORIAI

1.1 Teisminė mediacija

1.1.1 Teisminės mediacijos apibrėžimas ir jos principai

Nors iš pradžių gali atrodyti, kad mediacijos terminas yra gana aiškus, tačiau daugiau pasigilinus į mediacijos sampratą, tampa aišku, kad nėra vieningo ir aiškaus apibrėžimo. Kadangi mediacija yra labai lankstus procesas, turintis įvairias formas, tiksliai ją apibrėžti kyla sunkumų (Moffitt, 2005). Vis dėlto dažniausiai, mediacija, bendriausia prasme, yra apibūdinama kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas, kai besiginčijantiems asmenims, surasti abiem tinkamą sprendimą padeda neutralus ir nešališkas trečiasis asmuo ar asmenys. Tai yra skirtinga ginčų sprendimo forma, nuo kitų alternatyvių ginčų sprendimo procedūrų, kaip derybos, arbitražas ar sutaikinimas (Spencer ir Brogan, 2006).

Mediacija gali būti skirstoma į teisminę ir neteisminę. Pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų formų, yra tai, kad teisminėje mediacijoje, ginčo šalys turi būti inicijavusios teismo procesą (Kaminskienė ir kt., 2013). Tuomet teisėjas, kuris nagrinėja civilinę bylą, arba bet kuri ginčo šalis gali inicijuoti ginčo perdavimą teisminei mediacijai. Atsižvelgdamas į šalių nuomonę, teisėjas, paskiria teismo mediatorių iš Teismo mediatorių sąrašo (Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Taigi, teisminę mediaciją galime apibūdinti kaip procedūrą, kai teismo paskirtas mediatorius iš teismo mediatorių sąrašo, padeda šalims surasti tinkamą sprendimą teismo nustatytais klausimais (Kaminskienė ir kt., 2013).

Norint suprasti mediacijos idėją, yra svarbu įsigilinti į mediacijos principus, kurie atskleidžia pačią mediacijos esmę. Mokslinėje literatūroje dažnai susiduriama, kad mediacijos sąvoka nagrinėjama per jos pagrindinius principus, kurie pateikia išsamų vaizdą kokia yra mediacijos esmė bei jos vertybinės orientacijos. Skirtingų autorių darbuose, galime rasti šiek tiek skirtingus principus. Tačiau daugelis autorių išskiria konfidencialumo, savanoriškumo, įgalinimo, neutralumo ir unikalaus sprendimo principus (Spencer ir Brogan, 2006).

Konfidencialumo principas reiškia, kad tiek mediatorius, tiek dalyvaujančios šalys turi įsipareigoti neviešinti jokios informacijos, kuri yra susijusi su mediacijos metu gauta informacija. Taip pat, teismo mediatorius negali būti kviečiamas liudyti teisme apie aplinkybes, kurias jis sužinojo teismo mediacijos metu. Svarbu paminėti, kad teisėjas, vykdęs teisminę mediaciją savo nagrinėjamoje civilinėje byloje, negali būti teisėju ar kitu proceso dalyviu toje pačioje byloje. Jei teisminė mediacija nepavyko, toliau nagrinėti bylą skiriama kitam teisėjui (Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Konfidencialumo principas yra svarbus tuo, nes paskatina bendravimą tarp šalių ir

mediatoriaus. Sukuriama saugi erdvė sąžiningai ir atvirai kalbėtis nieko neslepiant. Šalys gali laisvai tyrinėti įvairius galimus ginčo sprendimus ir nesijaudinti dėl galimų pasekmių tęsiant teismo procesą, tuo atveju, jei mediacija nepasisektų (Hoffman, 2000; Spencer ir Brogan, 2006). Vis dėlto, svarbu pažymėti, kad konfidencialumas nėra absoliutus. Remiantis Teisminės mediacijos taisyklėmis (2014), galimos išimtys, jeigu abi šalys davė sutikimą arba informacijos neatskleidimas prieštarauja viešajam interesui (vaiko interesų užtikrinimas, keliami žala fizinio asmens sveikatai ar gyvybei). Taigi, konfidencialumo užtikrinimas yra vienas svarbiausių principų mediacijos procese ir užtikrina šalių saugumą, tačiau galimos ir išimtys.

Kitas ne mažiau svarbus principas yra ginčo šalių savanoriškumas. Tik jeigu abi šalys savanorišku sprendimu sutinka dalyvauti teisminėje mediacijoje, galima pradėti procesą. Šalys pačios nusprendžia ar nori dalyvauti ar ne, ar susitarimas ir aptartos sąlygos joms yra tinkamos, ar vis dėlto ne. Šalys gali nutraukti teisminę mediaciją bet kada, kada tik nori ir tam nebūtinai paaiškinimas (Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Šis principas yra pagrįstas prielaida, kad šalys pačios turėdamos galimybę pasirinkti dalyvavimą teisminėje mediacijoje, bus labiau linkusios įsitraukti ieškant bendro sprendimo ir geriausios išeities (Spencer ir Brogan, 2006). Savanoriškumo principas yra taikomas ir mediatoriui, šis gali sutikti arba nesutikti būti tarpininku mediacijos procese. Taip pat, įvertindamas situaciją ir tolimesnę ginčo perspektyvą, mediatorius gali inicijuoti mediacijos nutraukimą. Tačiau verta paminėti, kad egzistuoja ir privaloma mediacija, kur šalys neturi pasirinkimo – dalyvavimas teisminėje mediacijoje joms yra privalomas. Mokslinėje literatūroje yra daug diskutuojama apie privalomos mediacijos naudą ir trūkumus (Kaminskienė, 2013). Tyrimai rodo, kad privaloma mediacija gali turėti teigiamą efektą – paskatinti šalis ieškoti taikaus susitarimo net jei iš pradžių atrodo, kad to padaryti nepavyks, taip pat paskatinti pačių mediacijos plėtrą (Spencer ir Brogan, 2006; Kaminskienė ir kt., 2013). Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje, nuo 2020 m. sausio 1d. įsigalios Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, kuriame numatyta privalomoji mediacija sprendžiant šeimos ginčus ar kitais įstatymų nustatytais atvejais (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017).

Įgalinimo (*empowerment*) principas kalba apie ginčo šalių pripažinimą kaip gebančių pačioms diskutuoti ir pasiekti savo sprendimus. Pripažinimas, kad šalys pačios gali priimti savo sprendimus suteikia joms galios ir įtakos, kas dažnai gali būti nerealizuojama. Pavyzdžiui, teismo procese šalys neturi galimybės pačios išspręsti problemos, nes ši galia yra perduodama kitam nepriklausomam asmeniui, šiuo atveju – teisėjui. Mediacijos metu šis gebėjimas yra pripažįstamas ir gerbiamas. Dažnai priimti sprendimai, kylantys iš pačių šalių valios, yra priimtini ir suvokiami kaip teisingi. Taip pat didėja ir tikimybė, kad šis sprendimas bus geranoriškai vykdomas (Spencer ir Brogan, 2006).

Neutralumo principas, gali būti suprantamas nevienareikšmiškai, todėl svarbu jį konkrečiai apibrėžti. Neutralumas gali būti suprantamas kaip nešališkumas, tai reiškia, kad mediatorius turi sugebėti atskirti savo nuomones nuo šalių norų ir leisti ginčo šalims pačioms priimti sprendimus. Teismo mediatorius negali elgtis kaip teisėjas, vertinti kas yra teisybė, o kas ne, ar palaikyti vieną šalį labiau nei kitą. Mediatoriaus pareiga išlikti nešališkam, neprimetinėti savo sprendimų, klausyti ką kalba šalys kontroliuojant vykstantį mediacijos procesą. Jei mediatorius jaučia stiprius jausmus, vertinimus, tai ženklas, kad mediatorius praranda savo neutralumą (Hoffman, 2000; Kaminskienė ir kt., 2013). Neutralumas, taip pat, suprantamas kaip lygiavertiškumas. Tai reiškia, kad mediatorius turi palaikyti ginčo šalių „jėgos balansą“, ypač kai mato, kad viena šalis kitai bando daryti spaudimą ir jaučiamas jėgų disbalansas. Teisminė mediacija yra negalima jei šalys yra nelygiavertėje padėtyje – viena iš jų procesiškai silpnesnė ir jai reikalinga atstovo pagalba. Tokiu atveju tinkamiau ginčą spręsti būtų teisme, kur silpnesnės šalies interesai galės būti apginti (Kaminskienė ir kt., 2013). Mediatorius negali vieną šalį išaukštinti ir jausti jai palankumą, o kitą diskriminuoti ar pan. (Spencer ir Brogan, 2006). Jei egzistuoja aplinkybės, kurios gali daryti įtaką teismo mediatoriaus neutralumui arba gali sukelti interesų konfliktą, jis apie tai turi pranešti šalims. Jei mediatorius yra tikras, kad šio principo išlaikymui pavojaus nėra, jis gali vykdyti mediaciją (Europos mediatorių elgesio kodeksas, 2004).

Unikalios sprendimo (*a unique solution*) principas nurodo į tai, kad sprendimas gali neatitikti įprastų socialinių ar teisinių normų, žinoma, sprendimai negali būti neteisėti, jie turi tilpti į įstatymų ribas. Unikalios sprendimo paieškos paskatina kūrybiškumą, nes galimybių gali būti nesuskaičiuojama daugybė. Šis principas glaudžiai susijęs su įgalinimo principu, nes tai įgalina šalis plačiau išdiskutuoti savo interesus ir poreikius, o ne tik teises ir pasekmes (Katz, 2016; Spencer ir Brogan, 2006).

Pažvelgus į Lietuvos teisės aktus reglamentuojančius teisminę mediaciją išskiriami ir dar kiti principai. Vienas iš jų sąžiningumo principas. Sąžiningumo laikymasis galioja tiek dalyvaujančioms šalims, tiek ir teismo mediatoriui. Teismo mediatorius turi elgtis taip, kad viskas vyktų sąžiningai, skaidriai ir be apgaulės (Hoffman, 2000; Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Svarbu, kad šalys pasitikėtų mediatoriumi bei vykstančiu procesu, svarbu, kad jaustųsi autonomiškos bei gerbiamos (Kaminskienė ir kt., 2013).

Teisminėje mediacijoje ginčo šalys turi bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek su mediatoriumi. Tai yra kooperavimosi principas (Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Šalys turi suprasti, kad jos pačios yra atsakingos už ginčo išsprendimą. Šalys geriausiai žino visus konflikto niuansus, savo lūkesčius bei interesus. Labai svarbu, kad jos jaustųsi turinčios kontrolę savo rankose, nes tuomet jaučiama didesnė atsakomybė priimant sprendimus, jaučiamas didesnis sąmoningumas, kad priimtas sprendimas svarbiausias yra jiems, nes toliau reikės taip gyventi būtent

jiems. Todėl šalių įsitraukimas ir bendradarbiavimas mediacijos procese, o ne tiesiog atsakomybės perdavimas mediatoriui, kad jis ieškotų jiems tinkamo sprendimo, yra labai svarbus ir kertinis (Kaminskienė ir kt., 2013; Poitras, 2007).

Teisminės mediacijos taisyklėse taip pat įtrauktas ir abipusės pagarbos, tolerancijos ir pakantumo principas. Ne paslaptis, kad įvairūs ginčai dažnai būna apgaubti stipriomis emocijomis. Svarbu, kad teisminėje mediacijoje, dalyvaujančios šalys suprastų ir elgtųsi pagarbiai ir susilaikytų nuo kitą asmenį įžeidžiančių ar žeminančių žodžių ar veiksmy (Teisminės mediacijos taisyklės, 2014).

Taigi teisminė mediacija ir neteisminė mediacija turi daug bendrų bruožų, tačiau pagrindinis skirtumas yra tas, kad vykdant teisminę mediaciją ginčo šalys turi būti inicijavusios teismo procesą. Teisminės mediacijos metu, padedant mediatoriui, ginčo šalys ieško joms abiemis tinkamo sprendimo. Teisminėje mediacijoje labai svarbu laikytis būtinų principų - konfidencialumo, sąžiningumo, neutralumo, įgalinimo, unikalaus sprendimo, kooperavimosi bei abipusės pagarbos, tolerancijos ir pakantumo principų.

1.1.2 Teisminės mediacijos stiliai

Teisminės mediacijos apibrėžimas gali pasirodyti gana aiškus ir suprantamas. Tačiau svarbu paminėti, kad egzistuoja skirtingi mediacijos stiliai arba modeliai. Šie stiliai skiriasi savo tikslais ir tuo kaip mediatorius supranta savo vaidmenį mediacijos procese. L. Charkoudian (2012) savo tyrime pabrėžia kaip svarbu yra suprasti mediatorių taikomus mediacijos stilius, pirmiausia dėl vykdomos mediacijos kokybės užtikrinimo bei galimybės tiksliau tyrinėti mediacijos efektyvumą. Mokslinėje literatūroje galima rasti labai įvairių mediacijos stilių/modelių skirstymų pagal skirtingas charakteristikas (Aleksander, 2008). Tačiau dažniausiai minimi ir nagrinėjami stiliai yra: lengvinamasis, vertinamasis, transformuojamasis.

Lengvinamasis stilius (*facilitative*) – galima sakyti tai yra visų stilių pirmtakas. Nuo 1960 iki 1970 metų JAV tai buvo vienintelis praktikuojamas mediacijos stilius (Zumeta, 2000). Šis stilius pasižymi gana pasyviu mediatoriaus vaidmeniu – jis nepatarinėja, neduoda rekomendacijų, neaiškina ir nespėlioja kaip šį ginčą galėtų išspręsti teismas ir kokios galėtų būti pasekmės. Mediatoriaus vaidmuo yra padėti šalims pačioms rasti sprendimus pateikiant tinkamus klausimus, ieškant už šalių pozicijų besislepiančių tikrųjų interesų ir padedant analizuoti sprendimų alternatyvas (Alexander, 2008; Zumeta, 2000). Šį stilių galima priskirti prie interesais grįsto (*interest-based*) modelio, kur didžiausias dėmesys skiriamas aiškintis šalių interesus ir praplėsti galimų sprendimų pasirinkimą (Brown, 2002). C. Brown (2002) teigia, kad tai yra optimalus modelis sprendžiant civilinius ginčus.

Vertinamasis stilius (*evaluative*) yra priešingybė lengvinamajam. Šis stilius kildinamas susiformavus iš teisinį išsilavinimą turinčių mediatorių. Mediatorius įvertina šalių įrodymus, jų argumentus, ginčo silpnąsias vietas ir galimas pasekmes. Jis pateikia savo nuomonę apie tai koks tokiu atveju galėtų būti teisėjo sprendimas ir duoda šalims patarimus bei rekomendacijas priimti vienokius ar kitokius sprendimus (Brown, 2002; Zumeta, 2000). Šis stilius yra teisėmis grįstas (*right-based*) modelis, kur daugiau rūpinamasi šalių teisėmis nei jų interesais ar poreikiais (Brown, 2002). Tačiau šis mediacijos stilius vertinamas prieštaringai, ypač dėlto, nes yra požymių prieštaraujančių klasikinei mediacijos idėjai, kur mediatorius neprimetinėja savo nuomonių bei sprendimų (Brown, 2003; Stulberg, 1997). Nors kita vertus, šio stiliaus šalininkai teigia, kad toks modelis gali būti naudingas kai ginčo šalys nėra pajėgios rasti pačios sprendimo, nori gauti atsakymus, sužinoti galimus sprendimus (Sondaitė, 2004). Taip pat, toks stilius, gali būti išeitis sprendžiant piniginio pobūdžio ginčus (Kaminskienė ir kt., 2013).

Transformuojamasis stilius (*transformative*) palyginus su aptartaisiais mediacijos stiliais yra jauniausias. Šis stilius remiasi įgalinimo (*empowerment*) arba savo jėgos įsisąmoninimo principu bei kiekvienos šalies poreikių, interesų, vertybių ir požiūrių atpažinimu (*recognition*) bei supratimu. Šį stilių taikančio mediatoriaus tikslas yra ne tik padėti šalims rasti bendrą susitarimą bet labiau padėti transformuoti, pagerinti jų tarpusavio santykius (Zumeta, 2000).

L. Charkoudian (2012) savo tyrimuose iškelia mediacijos stilių apibrėžimo ir supratimo problematiką. Autorius pabrėžia, kad yra labai mažai tyrimų, kurie nagrinėtų mediacijos stilius ir jų reikšmę praktikoje, tačiau tai yra ypač svarbu užtikrinant mediacijos kokybę, tinkamą etiką bei tiriant mediacijos efektyvumą. Taip pat, didesnio aiškumo įvedimas, padėtų ginčo šalims, pagal savo lūkesčius, tinkamai pasirinkti norimą mediacijos stilių. Tarp pačių mediatorių yra daug neaiškumų apibrėžiant savo praktikuojamą stilių. Todėl, kaip pabrėžia L. Charkoudian (2012), galima rasti du mediatorius praktikuojančius lengvinamąjį stilių, tačiau praktikoje veikiančius visiškai skirtingai. Savo tyrimuose autorius atrado, kad net jei mediatoriai priskiria save prie vieno iš stilių, praktikoje, jie vis tiek naudoja įvairias strategijas, tam kad prisitaikytų prie skirtingų poreikių kiekvienoje mediacijoje (Charkoudian ir kt., 2009).

Taigi, egzistuoja daugybė įvairių stilių bei modelių, kuriuos gali pasirinkti taikyti mediatoriai, teismo mediacijos metu. Šioje apžvalgoje, aptarėme tik keletą populiariausiųjų stilių. Vieni stiliai daugiau orientuoti į tinkamo sprendimo suradimą, kiti į santykių transformavimą. Dalyvaujančioms šalims svarbu žinoti, kokiam stiliui atstovauja jų pasirinktas mediatorius, nes tai galėtų paskatinti sėkmingesnes mediacijas. Vis dėlto, tarp pačių mediatorių egzistuoja daug neaiškumų dėl skirtingų mediacijos stilių taikymo praktikoje.

1.1.3 Teisminės mediacijos naudingumas

Jau beveik niekam nekyla klausimų dėl teisminės bei neteisminės mediacijos naudingumo. Teisminės mediacijos privalumais sprendžiant civilinius ginčus jau įsitikino nemažai pasaulio šalių – mediacija yra greičiausiai besivystanti ir auganti alternatyvi ginčų sprendimo forma (Alexander, 2008). Vis dėlto Lietuvoje teisminė mediacija savo kelią skynėsi gana sunkiai ir tik pastaraisiais metais yra didesnis susidomėjimas šiuo ginčų sprendimo būdu. Todėl, vis dėlto kuo teisminė mediacija gali būti naudinga?

Pirmiausia, teisminės mediacijos plėtojimas ir taikymas tai galimybė sumažinti bylų skaičių teismuose (Riskin ir Welsh, 2008). Kaip žinome, Lietuvoje, teisėjų krūvis yra vienas didžiausių Europoje (Teismų veiklos apžvalga, 2016). Kaip teigiama Teismų veiklos apžvalgoje nors yra skatinama ginčus spręsti taikiai ir teisminės mediacijos populiarumas per metus išaugo 2,5 karto, vis dėlto dažniau ginčus spręsti nusprendžiama teisme. Apylinkių teismuose vienas teisėjas per 2016 metus vidutiniškai išnagrino 626 bylas, o per dieną – 2,38 bylos (Teismų veiklos apžvalga, 2016). Tai yra iš tiesų dideli krūviai, kuriuos būtų galima sumažinti skatinant visuomenę ginčus spręsti taikiai – naudojantis teismine mediacija.

Kalbant apie teisminės mediacijos privalumus dažnai kalbama ir apie šio ginčų sprendimo būdo ekonomiškumą, t.y., ji šalims kainuoja mažiau, be to trunka mažiau laiko palyginus su įprastu bylinėjimusi teisme, kuris paprastai tęsiasi daug ilgiau (Riskin ir Welsh, 2008). Lietuvoje, pasirinkus, ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir pasiekus taikų susitarimą yra grąžinama 75 procentai sumokėto žyminio mokesčio (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008). Taigi, šalys sutaupo ir pinigų ir laiko.

Viena iš teisminės mediacijos privalumų yra tai, kad ji remiasi šalių savanoriškumu, o teismo mediatorius nepriima sprendimo, o tik sudaro sąlygas šalims pačioms surasti interesus tenkinantį sprendimą. Kaip žinome, teismo procese, tokios galimybės nėra, o sprendimas, ar jis tenkina šalis, ar ne, bus priimtas pagal vyraujančius teisės aktus ir teisingumo principus (Spencer ir Brogan, 2006). Remiantis R. S. Wissler (2004) atlikta apžvalga, kuri įtraukia gausybę įvairių mokslinių tyrimų tyrinėjančių teisminės mediacijos efektyvumą ir poveikį žmonėms, rodo, kad dauguma teisminėje mediacijoje dalyvavusių šalių jautė turinčios kontrolę bei jautė savo indėlį randant ir priimant sprendimą mediacijos metu. Taip pat dauguma dalyvavusių šalių jautė, kad susitarimas yra teisingas arba jautė pasitenkinimą. Taigi, galime manyti, kad dažnai teisminėje mediacijoje priimti sprendimai tenkina šalis ir jos jaučiasi patenkintos.

Taip pat, šalys teisminės mediacijos pagalba gali pagerinti, išsaugoti ar bent jau ne pabloginti savo tarpusavio santykius, kas kartais gali nutikti teismo bylinėjimosi metu. Tai yra ypač svarbu sprendžiant šeimos bylas, kur ypač svarbu išlaikyti santykius dėl bendrų vaikų ar kitų priežasčių (Bednar, 2010; Poitras, 2007). Tokio pobūdžio bylos sudaro net 52% visų teisminėje mediacijoje

nagrinėjamų bylų (Teismų veiklos apžvalga, 2016). L. Charkoudian, D. T. Eisenberg ir J. L. Walter (2017) savo tyrime lygino teisminės mediacijos ir teismo proceso dalyvių patirtis. Tyrėjai atskleidžia, kad asmenys dalyvavę mediacijoje pagerino požiūrį į santykius ir santykius tarpusavyje, jautė didesnę įgalinimą (*empowerment*), padidėjo jų atsakomybės jausmas dėl konflikto ir padidėjo pasitenkinimas teismine sistema.

Apibendrinant, galime pasakyti, kad teisminės mediacijos nauda yra labai įvairi. Teisminė mediacija yra pajėgi ne tik sumažinti teismų krūvius, sutaupyti pinigų ir laiko ginčo šalims, bet ir ginčo šalys gali tikėtis išsaugoti geresnius tarpusavio santykius bei būti labiau patenkintos savo priimtais sprendimais.

1.1.4 Teisminės mediacijos pritaikomumas

Teisminė mediacija gali būti labai plačiai pritaikoma. Ji gali padėti spręsti ginčus civilinėje, administracinėje ar net baudžiamojoje teisėje (Kaminskienė ir kt., 2013). Lietuvoje teisminės mediacijos būdu nagrinėjamos tik civilinės bylos (Teisminės mediacijos taisyklė, 2014). Vis dėlto ne visos civilinės bylos yra tinkamos teisminei mediacijai. Kad civilinis ginčas būtų medijuojamas t.y., kad būtų tikėtinos derybos ir susitarimas yra rekomenduojama įvertinti tam tikras ginčo sąlygas, kitaip nėra prasmės pradėti mediaciją, nes ji gali būti pasmerkta nesėkmei (Wolski, 2006). Sprendimą inicijuoti taikyti teisminę mediaciją priima teisėjas arba pačios ginčo šalys. Taigi, kad būtų užtikrintas konstruktyvus ginčo šalių dialogas ir derybų pažanga reikia įvertinti ar ginčas yra tinkamas teisminei mediacijai. Plačiau aptarsime sąlygas į kurias rekomenduojama atsižvelgti:

- Ginčas susijęs su sudėtingais teisiniais klausimais, kur reikia aiškintis ir taikyti teisės normas;
- Ginče viena šalis yra akivaizdžiai neteisi, o įstatymais tvirtai stovi kitos šalies pusėje;
- Kai šalys yra labai priešiškos viena kitos atžvilgiu. Kad vyktų mediacija reikalingas bent minimalus šalių bendradarbiavimas;
- Kai šalys turi ilgą konfliktų istoriją;
- Kai yra ryškus šalių jėgos disbalansas/nelygybė. Tai gali būti finansinė ar intelektinė nelygybė. Nedideliu laipsniu nelygybė tarp šalių gali egzistuoti, tačiau jei yra kryptama į kraštutinius mediacija pasmerkta nesėkmei. Pirmiausiai dėl to, kad silpnesnė šalis dažniausiai yra nepajėgi arba turi mažesnes galimybes apginti savo interesus.
- Viena iš ginčo šalių jaučia smurto, prievartos baimę;
- Kai ginčo šalys ar viena iš šalių klaidingai supranta mediacijos reikšmę. Pavyzdžiui, mano, kad pasiūlymas dalyvauti teisminėje mediacijoje reiškia tos šalies silpnesnę poziciją arba prisipažinimą esant neteisiu. Suvokia, tai kaip būdą išvengti teismo sprendimo.

- Ginčo priežastis diskriminacija. Tai gali būti lyties, tautybės, rasės, tautinių mažumų ar kt. diskriminacija. Manoma, kad tokius ginčus reikia kelti į viešumą, kad visuomenė sužinotų ir būtų galima imtis kažkokių veiksmų, tokiu atveju geriau tiktų ne teisminė mediacija, kuri yra konfidenciali, o teismo procesas (Kaminskienė ir kt., 2011; Wolski, 2006).

Vis dėlto, kartais ne taip lengva pradžioje įvertinti ar ginčas yra medijuotinas t.y. tinkamas mediacijai ar ne. Teismo mediatoriaus atsakomybė jau vykstant teismo mediacijos procesui, įvertinti teismo mediacijos eigą, ir jei pažeidžiamos mediacijos sąlygos, ar kažkas vyksta ne taip, kaip turėtų, jis gali arba, kai kuriais atvejais, net privalo nutraukti mediaciją (Clarke ir Davies, 1992).

Teisminė mediacija labiausiai taikoma sprendžiant šeimos ginčus t.y. skyrybų klausimus, ginčus dėl bendravimo tvarkos su vaikais, jų išlaikymo, taip pat dėl įvaikinimo kylančius ginčus. Teisminė mediacija taip pat taikoma ir sprendžiant ginčus tarp kaimynų, nuomininkų ir nuomotojų, darbdavių ir darbuotojų, darbo kolegų. Taip pat, taikoma kilus ginčams švietimo įstaigose tarp studentų ir dėstytojų ar pan. Teisminė mediacija gali būti pritaikyta spręsti vartotojų, komercinius ar medicininius ginčus, taip pat ginčus įkalinimo ar pataisos įstaigose bei policijos veikloje (Kaminskienė, 2013). Kartais teisminė mediacija gali būti taikoma ir baudžiamojoje teisėje, pavyzdžiui, Lietuvoje mediaciją vykdo ir Probacijos tarnybos. Teisminė mediacija šioje vietoje gali pasitarnauti tuo, kad yra užmezgamas dialogas tarp aukos ir nusikaltėlio, pastarasis gali suvokti savo elgesio pasekmes, ką išgyvena auka ir tai galėtų paskatinti jį atlyginti padarytą žalą ir pan. (Giedrytė-Maciulevičienė ir Venskevičienė, 2016). Kaip rodo R. Giedrytės-Maciulevičienės ir J. Venckevičienės tyrimas (2016), Lietuvoje, Probacijos tarnybose, mediacijos metu buvo sėkmingai sprendžiami konfliktai dėl smurto artimoje aplinkoje, taip pat, sėkmingai tariamasi dėl žalos atlyginimo.

Teisminė mediacija dėl savo lankstumo, gali būti pritaikoma labai plačiai. Vis dėlto, teisminė mediacija nėra tinkama visais atvejais, kartais geresnis pasirinkimas yra teismo procesas. Svarbu įvertinti ginčo pobūdį, šalių pozicijas, kad būtų galima efektyviai pritaikyti teisminę mediaciją.

1.2 Teismo mediatoriai

1.2.1 Teismo mediatoriai Lietuvoje

Lietuvoje teisminė mediaciją bei vykdoma remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymu, Europos mediatorių kodeksu ir Teismo mediacijos taisyklėmis. Kaip jau buvo minėta 2019 m. įsigalios naujas Teisminės mediacijos įstatymas, kuriame planuojama nemažai pakeitimų, tačiau kol

kas vadovausimės šiuo metu galiojančiais teisės aktais apibrėžti teismo mediatorius ir reikalingas kvalifikacijas.

Kaip nustato Teisminės mediacijos taisyklės (2014): „teisminę mediaciją vykdo teismo mediatoriai, kuriems Teisėjų tarybos sudarytos Teisminės mediacijos komisijos sprendimu vadovaujantis Teisėjų tarybos patvirtinta tvarka suteiktas teismo mediatoriaus statusas“. Taigi teismo mediatoriai yra asmenys, kuriems Teisminės mediacijos komisija suteikė teismo mediatoriaus vardą. Asmenys gavę teismo mediatoriaus statusą yra įrašomi į Lietuvos teismo mediatorių sąrašą, kuris yra laisvai viešai pasiekiamas.

Remiantis Teismo mediatoriaus suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašu (2014), asmuo, kuris nori vykdyti teismo mediatoriaus veiklą turi atitikti tam tikrus reikalavimus:

- pasižymėti nepriekaištinga reputacija;
- turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą;
- būti praėjęs ne mažiau 32 akademinį valandų mokymus mediacijos tema;
- pasižymėti mediatoriui reikalingomis asmeninėmis bei dalykinėmis savybėmis.

Taigi, teismo mediatoriumi gali tapti labai įvairų išsilavinimą turintys asmenys, svarbu, kad jie būtų išklause tam tikros trukmės mediacijos mokymus bei atitiktų kitus nurodytus reikalavimus.

Šiuo metu, remiantis 2016 metų teisminės mediacijos veiklos ataskaita (2017) iš viso yra 269 asmenų, kuriems buvo suteiktas teismo mediatoriaus statusas. 2015 metais iš viso buvo 129 asmuo, turintis teismo mediatoriaus statusą, taigi galime stebėti, kad norinčių tapti teismo mediatoriais, per metus, stipriai išaugo. Net ketvirtadalis iš jų yra teisėjai, o penktadalį sudaro teisėjų padėjėjai, advokatai bei jų padėjėjai. Taigi, galime daryti išvadą, kad daugiau nei pusė teismo mediatoriaus statusą turinčių asmenų yra kvalifikuoti teisininkai, dirbantys teismų sistemoje arba advokatūroje. Likusi dalis pagal profesiją ar darbo pobūdį tai teisininkai, psichologai, vaikų teisių specialistai, policijos komisariato darbuotojai ir kt. Kaip pabrėžiama 2016 metų teisminės mediacijos veiklos ataskaitoje (2017) besiplečiant mediatorių profesijų skaičiui civilinių bylų šalys turi didesnes galimybes išsirinkti mediatorių pagal savo poreikius, turinčių specifinių žinių bei įgūdžių tam tikroje srityje. Taip pat, yra galimybė, kad teisminę mediaciją vykdytų du teismo mediatoriai, pvz.: teisėjas ir psichologas, turintys teismo mediatoriaus statusą. Taip sujungiant turimas specifines žinias, tikėtinas dar greitesnis, produktyvesnis rezultatas (Teisminės mediacijos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita, 2017).

Teismo mediatoriai, taip pat turi puikiai išmanyti mediacijai taikomus etikos principus ir jų laikytis. Tai pirmiausiai, kaip pabrėžiama teisminę mediaciją reglamentuojančiuose aktuose, mediatorius turi laikytis neutralumo bei nešališkumo principų, užtikrinti proceso sąžiningumą bei konfidencialumą (Europos mediatorių kodeksas, 2004; Teisminės mediacijos taisyklės, 2014; Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008). Taip pat, pagal

Europos mediatorių kodeksą, mediatoriai turi būti kompetentingi t.y. gerai išmanyti mediacijos procesą, nuolatos tobulintis, gilinti bei atnaujinti mediacijos žinias bei įgūdžius.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad Lietuvoje sparčiai didėja teismo mediatorių skaičius, kas rodo didėjantį susidomėjimą šiuo ginčų sprendimo metodu. Taip pat, teismo mediatoriai yra labai įvairaus išsilavinimo, tačiau vis dėlto dauguma jų yra teisinį išsilavinimą turintys asmenys. Asmenys norintys tapti teismo mediatoriais, turi atitikti tam tikrus reikalavimus, turėti reikiamas kompetencijas, kad galėtų gauti teismo mediatoriaus statusą ir vykdyti teismo mediaciją.

1.2.2 Emocijų reiškimas ir valdymas mediacijos metu

Stiprūs jausmai ir emocijos dažnai pasireiškia įvairiuose konfliktuose ir ginčiuose. Todėl mediatoriai būdami tarpininkais ginčiuose neišvengiamai susiduria su emocijomis, kurios gali pasireikšti ne tik dalyvaujančioms šalims, bet ir jiems patiems (Lund, 1999). Todėl, kyla klausimas kaip mediatoriai elgiasi stiprių emocijų sukury ir kaip su tuo tvarkosi.

Mokslinėje literatūroje nėra labai daug kalbama apie emocijas ir kaip derėtų su jomis elgtis mediacijos metu, be to nuomonės kartais išsiskiria. Vieni kalba apie emocijų ignoravimą ir skatina orientuotis į racionalumą, kiti sako, kad vis dėlto labai svarbu skirti dėmesio iškilusioms emocijoms (Retzingel ir Scheff, 2000). Pavyzdžiui, kaip J. K. Jameson, A. M. Bodtker ir T. S. Jones (2006) tyrime apie emocijas mediacijos metu, pastebima, kad kai kurie mediatoriai mano, kad emocijos yra nereikšmingos šalims, kurios yra susidomėjusios tik susitarimo pasiekimu. Šie mediatoriai argumentuoja, kad emocijų tyrinėjimas tik padidina įtampą ir sulėtina produktyvią diskusiją. Taip pat, tame pačiame tyrime teigiama, kad net ir pastebėjus iškilusių emocijų svarbą mediacijos metu, mediatoriai ne visada turi reikiamus įrankius efektyviai su tuo susitvarkyti (Jameson, Bodtker ir Jones, 2006).

S. Retzingel ir T. Scheff (2000) teigia, kad daugumoje mediacijų viena ar abi šalys yra sunkiai sukalbamos, nenusileidžiančios. Kai kuriose yra akivaizdus priešiškus. Tokiose situacijose susitarimas yra labai lėtas arba jo išvis nepavyksta pasiekti. Šie autoriai mano, kad, nors situacija gali atrodyti daug nežadanti, bet jei mediatorius turi pakankamai įgūdžių padėti šalims tyrinėti ne tik derybų klausimus, bet ir emocinę konflikto pusę, pažanga gali būti padaryta. Dažniausios emocijos patiriamos mediacijos metu yra pyktis, gėda, liūdesys, pasididžiavimas ir pasišlykštėjimas (Jameson, Bodtker ir Jones, 2006). Dažnai šalys neįsisąmonina savo emocijų, tuomet mediatoriaus pareiga yra padėti jas įsisąmoninti (Retzingel ir Scheff, 2000).

Labai svarbu, kad mediatorius net tik mokėtų atpažinti ir turėti reikiamų įgūdžių padėti tvarkytis su šalių emocijomis, bet ir pats gebėtų atpažinti savo emocijas bei emocines reakcijas į mediacijos dalyvius, kurios gali trukdyti efektyviam konflikto sprendimui. Jei mediatorius

nepastebi savo iškilusių emocijų, tai gali vesti prie šališkumo vienos ar kitos šalies atžvilgiu (Lund, 1999).

S. Gabel (2003) savo straipsnyje lygina mediacija su psichoterapija. Pasak jo, kai kurie mediacijos stiliai, ypač transformuojamasis ar lengvinamasis mediacijos stiliai, turi labai daug panašumų su porų psichoterapija. Kadangi tiek psichoterapijoje, tiek ir mediacijoje taip pat yra sprendžiami asmenų santykiai, padedama įsisąmoninti savo jausmus, emocijas. Mediatorius kaip ir psichoterapeutas turi būti nešališkas bei neutralus, taip pat naudojamos tos pačios technikos, tokios kaip perfrazavimas, atspindėjimas, aktyvus klausymas ir kt. Taigi, mediatorius turi turėti nemažai psichologinių žinių (Gabel, 2003).

Taigi, emocijos yra svarbi konfliktų sudedamoji dalis, su kuria mediatorius turi išmokti efektyviai tvarkytis, tam kad būtų pasiektas taikus susitarimas. Svarbu paminėti, kad mediatorius turi mokėti atpažinti kas vyksta su šalimis ir tarp jų, tinkamai į tai reaguoti bei tuo pačiu stebėti ir savo emocines reakcijas. Šiuo atžvilgiu, mediacija turi nemažai panašumu su psichoterapija.

1.2.3 Profesiniai mediatorių iššūkiai

Nagrinėjant literatūrą mediacijos tema, galime pastebėti, kad yra nemažai tyrimų nagrinėjančių mediacijos procesą, mediatorių stilius, mediatorių mokymus, veiksnius lemiančius sėkmingus susitarimus, šalių pasitenkinimą mediaciją ir pan., tačiau labai mažai tyrimų yra atlikta nagrinėjant pačią mediatoriaus profesiją ir mediatorių poreikius (Raines, Pokhrel, Poitras, 2013).

S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atliko tyrimą, kuriame apklausė 182 patyrusius mediatorius iš viso pasaulio – JAV, Izraelio, Kanados, Australijos, Vakarų Europos ir Pietų Amerikos. Dauguma mediatorių nurodė, kad daugiausiai atvejų gauna iš teismų, taip pat iš privačių atsiuntimų bei organizacijų. Jie domėjosi su kokiais profesiniai iššūkiais susiduria mediatoriai ir kaip šie juos imasi spręsti. Taigi, mediatoriai susidūrė su tokiais iššūkiais:

- Klientų gavimas ir išlaikymas (apmokėjimas). Dauguma mediatorių įvardino, kad norėtų gauti daugiau atvejų arba turėti stabilesnį bylų srautą. Tik 24% tiriamųjų įvardino, kad jie turi užtektinai bylų tiek kiek gali aprėpti. Taip pat, dalis mediatorių, kadangi yra laisvai samdomi, patiria nerimą dėl gaunamų nevienodų pajamų. Apie 10% respondentų minėjo, kad yra stipri konkurencija tarp mediatorių, ypač sunku nepatyrusiems mediatoriams, nes advokatai dažnai mano, kad tik jų profesijos atstovai turi būti mediatoriais, taip pat teisėjai dažnai rekomenduoja tik savo draugus, taip apsunkindami kitiems tarpininkams įgauti daugiau patirties.
- Šalių įtikinimas dalyvauti mediacijoje ir susitarimo vykdymas. Kadangi daugumoje šalių mediacija yra savanoriška, vien tik įtikinti šalis dalyvauti mediacijoje kyla sunkumų. Taip nutinka todėl, nes dauguma žmonių neaiškiai žino kas yra mediacija, ką daro ir ko nedaro

mediatorius ir kaip efektyviai dalyvauti mediacijoje. Taigi, net 28% mediatorių įvardino šį sunkumą. Taip pat, net ir susitarus dėl mediacijos, dažnai nutinka taip, kad šalys neatvyksta susitartu laiku, arba atšaukia mediaciją, taip nukenčia mediatorių laikas bei pajamos. Mediatoriai mano, kad tai susiję su žmonių švietimu apie mediaciją ir jos naudą.

- Šalių ir visuomenės švietimas apie mediaciją. Net 27% mediatorių sakė, kad vienas svarbiausių jų iššūkių, tai poreikis šviesti šalis, jų advokatus ir visuomenę bendrai apie tai kas yra mediacija ir koks yra mediatoriaus vaidmuo. Mediatoriai pastebi, kad visuomenė ir dauguma jų klientų nežino kuo mediatorius skiriasi nuo teisėjo, kuo mediacija skiriasi nuo arbitražo ar kokia jos nauda palyginus su kitais alternatyviais ginčų sprendimo būdais. 10% respondentų paminėjo, kad advokatai ne visada turi tinkamą supratimą apie mediatoriaus darbą todėl tinkamai neišnaudoja mediatoriaus arba prašo jų atliktų užduotis, kurios jiems nepriklauso. Ne tik visuomenėje trūksta supratimo apie mediaciją, bet ir advokatai bei teisėjai traktuoja mediaciją labai panašiai kaip teismo procesą: jie bando įrodyti mediatoriui, kad jų klientas yra teisus, lyg mediatorius būtų tas kuris priima sprendimą.
- Profesinis vystymasis. Stebėtinai didelis skaičius mediatorių išreiškė norą, kad būtų daugiau konsultavimosi, tarpusavio paramos ar tęstinio mokymosi galimybių, ypač skirtiems patyrusiems mediacijos praktikuotojams (8%). Pusė iš šių mediatorių išreiškė norą, kad patyrę mediatoriai pasidalintų savo patirtimi, duotų patarimų ne tokiems patyrusiems mediatoriams.
- Darbas – gyvenimas iššūkiai. Dalis tiriamųjų išreiškė patiriantys sunkumus susijusius su darbo ir asmeninio gyvenimo balanso išlaikymu bei laiko valdymu. Keletas mediatorių išsakė, kad jiems sunku derinti mediatoriaus profesiją su kitomis užimamomis pareigomis. Penkiems respondentams sunku rasti laiko atlikti neapmokamai/savanoriškai mediacijai, ko dažnai yra prašoma. Taip pat, didelis kiekis kelionių dirbant mediatoriaus darbą kartais tampa našta ne tik jiems, bet ir jų šeimoms. Keturi mediatoriai išsakė, kad patiria sunkumų tvarkant reikalingus dokumentus bei atliekant administracinius darbus (Raines, Pokhrel, Poitras, 2013).

Taip pat, galime paminėti dar vieną anksčiau atliktą tyrimą, kuriame U. Velikonja (2009), atrado, kad patirtis ir reputacija yra svarbiausi faktoriai, kurie lemia mediatoriaus pasirinkimą mediacijai. Tai reiškia, kad naujiems mediatoriams yra sunku įsitvirtinti rinkoje ir konkuruoti su patyrusiais mediatoriais. Dažnai advokatai bei teismų darbuotojai linkę kreiptis į nedidelį kiekį praktikuojančių mediatorių, kurie jau turi užsitarnavę pasitikėjimą ir išvystę gerą reputaciją.

Taigi, nors tyrimų apie mediatorių profesijos ypatumus yra labai nedaug, galime pastebėti, kad ši profesiją yra nemažai iššūkių keliantis darbas. Šie iššūkiai daugiausiai susiję su visuomenės

bei kai kurių teisinės sistemos darbuotojų mediacijos idėjos nesupratimu, sunkumais prisitraukiant klientus, mediatorių patirties stoka, pajamų svyravimu ir kt.

1.2.4 Mediatorių motyvaciniai veiksniai

Lietuvoje teisminė mediacija yra nemokama (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008). Vis dėlto nuo 2019 metų įsigalėsiančio Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo dėka teisminė mediacija taps ne tik savanorišku darbu, tačiau ir apmokama veikla (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017). Daugumoje šalių mediacija yra apmokama, vis dėlto, kaip rodo, tyrimai, pajamos yra nedidelės ir tik iš mediatoriaus veiklos suku pragyventi (Velikonja, 2009; Raines, Pokhrel, Poitras, 2013). Taigi, kyla klausimas kas motyvuoja užsiimti šia veikla.

M. L. Shaw ir S. B. Goldberg (2010) savo tyrime nagrinėjo kas mediatorius motyvuoja užsiimti mediacija. Jie apklausė 31 JAV mediatorių iš skirtingų sričių. Vienas iš motyvuojančių veiksnių buvo įvairūs žmonės ir įvairios situacijos, kas skatina nuolatinį mokymąsi, nenuobodų darbą ir yra tarsi iššūkis sau pačiam. Beveik visi respondentai paminėjo patiriantys malonumą ir pasitenkinimą padedant šalims susitarti ypač labai svarbiose ilgai trunkančiuose konfliktuose. Kitas svarbus veiksnys, kuris buvo dažnai mediatorių minimas – jaučiamas susijaudinimas (*excitement*), kai labai sunkaus konflikto eigoje šalys staiga susivokia, pamato platesnę perspektyvą ir ginčas pajuda į priekį. Taip pat, šiame tyrime, dauguma mediatorių teigė, kad jaučia malonumą, nes jų darbas yra socialiai vertingas (Shaw ir Goldberg, 2010).

S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) savo tyrime atrado, kad net 95% respondentų labai patinka jų darbas. Priežastys dėl ko jiems patinka šis darbas ir kas juos motyvuoja buvo labai panašios į prieš tai minėto tyrimo rezultatus. Vieni iš minimų veiksnių tai malonumas padėti šalims surasti savo sprendimus, padėti jiems pagerinti savo tarpusavio santykius bei išvengti bylinėjimosi teisme. Taip pat, buvimas liudininku, kai šalys susivokia ir konfliktas staiga pajuda į priekį. Kitas veiksnys – įdomus, nuolat keliantis iššūkius ir nenuobodus darbas. Taip pat, mediatoriai minėjo nuolatinį asmeninį ir dvasinį augimą. Nei vienas mediatorius neminėjo finansinės naudos užsiimant mediacija. Atrodo, kad tai nėra veiksnys, kuris stipriai prisideda prie mediatorių motyvacijos (Raines, Pokhrel, Poitras, 2013). Kiti tyrimai tyrinėjantys mediatorių motyvaciją taip pat mini patiriamą emocinę, dvasinę ir psichologinę naudą mediacijos metu, padedant šalims pasiekti susitarimą ir pagerinti savo tarpusavio santykius (Hedeen ir Kelly 2009; Jones 2009).

Galime daryti išvadą, kad didžioji dauguma mediatorių yra patenkinti savo darbu. Egzistuoja plati įvairovė priežasčių kodėl jiems patinka užsiimti šia veikla ir kas juos motyvuoja. Tyrimuose dažniausiai minimi veiksniai tai patiriamas malonumas ir pasitenkinimas padedant šalims surasti

tinkamą sprendimą, padedant jiems pagerintų jų tarpusavio santykius, buvimas liudininku staigių bei esminių pokyčių, taip pat, įdomi, nenuobodi, nuolatos kintanti veikla bei asmeninis tobulėjimas.

1.2.5 Mediatoriui reikalingos savybės, įgūdžiai ir sėkmės veiksniai

Egzistuoja nemažai tyrimų nagrinėjančių kokiomis savybėmis ir elgesiu turėtų pasižymėti sėkmingas mediatorius. Žvelgiant į Lietuvos statistiką, per 2016 metus, sprendžiant civilines bylas, iš 313 procesų, 114 buvo pasiektas taikus susitarimas t. y. pasirašyta taikos sutartis. Net 50% visų inicijuotų teisminės mediacijos procesų buvo nutraukti dėl mediatoriaus arba šalių išreikštos valios nebetęsti mediacijos arba pasibaigus teisminės mediacijos terminui (teisminės mediacijos komisijos 2016 m. veiklos ataskaita, 2017). Priežastys kodėl mediacija galėjo nepasisiekti gali būti labai įvairios. Tačiau, mediatorių tinkamas pasirengimas ir darbo kokybė gali būti viena iš jų (Goldberg ir Shaw, 2010).

S. B. Goldberg (2005) atliko tyrimą, kuriame mediatorių klausė, kokie įgūdžiai ir technikos jiems padeda pasiekti susitarimą mediacijos procese. Daugiau kaip 75% mediatorių teigė, kad pagrindinė sėkmės priežastis yra gebėjimas plėtoti bendradarbiavimą su ginčo šalimis t.y. kurti supratimu, empatija ir pasitikėjimu grįstus santykius. Pasak apklaustų mediatorių pasitikėjimu grįsti santykiai yra svarbūs tuo, nes padeda šalims labiau atsiverti, atskleisti reikiamą informaciją, kad įvyktų susitarimas. Empatiija yra pagrindinis raktas į tokius santykius. Empatiškas klausymasis šalims praneša, kad mediatoriui iš tiesų rūpi šalių jausmai, poreikiai ir rūpesčiai. Kitas tyrime atsiskleidęs veiksnys, kuris padeda pasiekti susitarimą, yra mediatoriaus sugebėjimas sugeneruoti naujus ir kūrybingus sprendimus t.y. „mąstyti už dėžės ribų“ (Goldberg, 2005).

Šis, minėtas, S. B. Goldberg (2005) tyrimas vėliau buvo išplėstas apklausiant 216 ginčo šalių atstovus dalyvavusių mediacijose pas anksčiau apklaustus mediatorius. Jų buvo klausama kokios mediatorių savybės, įgūdžiai, technikos labiausiai padėjo pasiekti susitarimą. Apie 60% respondentų atsakė, kad padėjo mediatoriaus draugiškas, empatiškas, malonus elgesys. Kitas labiausiai paplitęs atsakymas buvo mediatoriaus aukštas sąžiningumas, neutralumas, patikimumas, konfidencialumas. 47% apklaustųjų taip pat minėjo, mediatoriaus sumanumą, gerą pasiruošimą ir atitinkamų įstatymų išmanymą. Kantrybės ir atkaklumo bruožus paminėjo apie 35% respondentų. Taip pat, 33% apklaustieji minėjo naudingų vertinimų teikimą ar naudingų įžvalgų apie galimą ginčo baigtį teisme suteikimą. 28% atsakė, kad taikiam susitarimui svarbu gerų klausimų uždavimas ir atidus šalių klausymasis (Goldberg ir Shaw, 2007).

Norint sužinoti priežastis kodėl mediacija ne visada pasiseka, S. B. Goldberg ir M. L. Shaw (2007) savo tyrime nusprendė dar kartą apklausti ginčo šalių atstovus. Šį kartą buvo klausama kas, vadovaujantis jų turėta patirtimi, sumažina tikimybę susitarti mediacijoje. Didelė dalis respondentų t.y. 48% kritikavo mediatorių sąžiningumo trūkumą, pvz.: nesugebėjimą išlaikyti konfidencialumo

ir pan. 20% minėjo empatijos trūkumą ir didesnę susidomėjimą savimi nei šalimis. 17% tiriamųjų kritikavo, kad mediatoriai nesuprato problemos ar teisinių aspektų arba buvo netinkamai pasiruošę. 24% respondentų taip pat minėjo, kad mediatoriai buvo per mažai įsitraukę, pasyvūs ir pritrūko jų jėgos siekiant susitarimo (Goldberg ir Shaw, 2007)

M. S. Herrman, N. H. J. Gale, M. Foster (2001) savo mediatorių darbo analizėje įvardina trylika svarbių įgūdžių reikalingų vykdant mediaciją:

1. Administraciniai gebėjimai. Mediatorius turėtų pasirūpinti ir atlikti visus būtinus žingsnius, kad sukurti saugų, malonų, produktyvų problemos sprendimo procesą;
2. Savo klaidų taisymas. Mediatorius turėtų pripažinti savo klaidas, nesusipratimus, mokėti atsiprašyti, pasiryžti bandyti vėl;
3. Mediacijos proceso valdymas. Mediatoriui svarbu turėti įgūdžių palengvinančių ir padedančių valdyti visą mediacijos procesą.
4. Problemų sprendimas. Mediatorius turėtų gebėti padrašinti ginčo šalis bendradarbiauti analizuojant problemą, ieškant sprendimo, kuris atitinka kiekvieno dalyvio poreikius ir interesus
5. Santykių valdymas ir padrašinimas. Mediatoriui svarbu gebėti valdyti šalių tarpusavio bendravimą bei bendravimą tarp šalių ir mediatoriaus.
6. Kritinis mąstymas. Įtraukia samprotavimo, racionalių sprendimų darymo įgūdžius.
7. Komunikacija. Mediatoriui svarbu pasirinkti tinkamą komunikacijos stilių bendraujant su skirtingais mediacijos dalyviais.
8. Informacijos rinkimas. Mediatoriaus gebėjimas rinkti ir sisteminti informaciją.
9. Informacijos naudojimas. Įtraukia gebėjimą padėti ginčo šalims įvertinti jų sprendimo priėmimo stilių, nuostatas, emocijas, esmines žinias, faktus ir informaciją, kuria grindžiamos jų pozicijos ir interesai.
10. Kultūros ir skirtumų kompetencija. Apima kultūrinės kompetencijos įgūdžių vertinimą ir tobulinimą.
11. Galia ir kontrolė. Mediatorius turėtų būti jautrus ir įvertinti įvairias mediatoriaus ir ginčo šalių galios apraiškas.
12. Edukacija ir žinių sklaida. Mediatorius turėtų suteikti visą reikiamą informaciją mediacijos dalyviams apie mediatoriaus funkcijas, mediacijos procesą.
13. Etika. Mediatorius turi neperžengti savo profesinio vaidmens ir kompetencijų ribotumų.

Apibendrinant, galime pastebėti, kad nėra vieningo sąrašo kokiais įgūdžiais ir savybėmis turėtų pasižymėti sėkmingas mediatorius. Tačiau, tyrimai rodo, kad vieni svarbiausių mediatoriaus bruožų tai yra empatiškas ir sąžiningas elgesys. Taip pat mediatoriui labai svarbu gerai išmanyti

visą mediacijos procesą, aktyviai klausytis ginčo šalių, sugebėti tinkamai reaguoti bei kūrybiškai mąstyti.

1.3 Tyrimo problema, tikslas, uždaviniai

Lietuvoje teisminė mediacija savo kelią pradėjo nuo 2005 m. pradėjus įgyvendinti bandomąjį teisminės mediacijos projektą. 2008 m. priėmus Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą teisminė mediacija buvo įteisinta. Vis dėlto didesnio susidomėjimo šiuo ginčų sprendimu nei iš visuomenės nei iš pačių teismų nebuvo sulaukta (Kaminskienė, 2013). Tačiau pastaraisiais metais, remiantis, Teisminės mediacijos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita (2017), pastebimas teisminės mediacijos populiarėjimas – šiuo būdu ginčus pasirenkama spręsti vis dažniau. Be to nuo 2020 m. sausio 1d. įsigalios Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, kuriame numatyta privalomoji mediacija sprendžiant šeimos ginčus ar kitais įstatymų nustatytais atvejais (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017). Todėl panašu, kad teisminė mediacija, Lietuvoje, įgauna savo pagreitį.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje teisminė mediacija po truputį įsibėgėja ir kaip tik šiuo metu yra vykdomos reformos, yra naudinga giliau pažvelgti į asmenų dirbančių šioje srityje išgyvenimus, pažvelgti į teisminę mediaciją jų akimis, sužinoti su kokiais sunkumais jie susiduria, kokius privalumus įžvelgia, kokias emocijas patiria, kokias nuomones ir vertinimus nešiojasi. Ši informacija bei gautos išvalgos galėtų padėti geriau suprasti mediatorių požiūrį, poreikius, silpnąsias vietas bei kaip būtų galima patobulinti teisminės mediacijos veiklą. Taip pat, teismo mediatoriai yra tie asmenys, kurie tiesiogiai dalyvauja mediacijoje ir padeda šalims susitarti. Jų kompetencijos bei darbo kokybė yra labai svarbi didinant taikių susitarimų skaičių (Goldberg ir Shaw, 2010). Todėl gauta kokybinė informacija apie teismo mediatorių išgyvenimus gali nurodyti gaires padedančias didinti jų darbo efektyvumą, kas yra ypač svarbu tolesnei teisminės mediacijos plėtrai. Taip pat, reikėtų pridėti, kad nors tyrimų apie teisminę mediaciją, jos iššūkius bei plėtrą, Lietuvoje, tikrai galime rasti, tačiau tyrimų nagrinėjančių teismo mediatorių išgyvenimus nėra. Todėl tai yra dar viena priežastis, kodėl vertinga atlikti tokio pobūdžio tyrimą.

Šio tyrimo **tikslas** yra išanalizuoti teismo mediatorių subjektyvius išgyvenimus taikant teisminę mediaciją.

Keliami *uždaviniai*:

1. Išanalizuoti surinktus duomenis ir išskirti temas atskleidžiančias teismo mediatorių išgyvenimus taikant teisminę mediaciją.
2. Sujungti atskirų tyrimo dalyvių asmeninės patirties prasmines temas į bendras, visiems tyrimo dalyviams būdingas temas.

2. METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai

2.1.1 Tyrimo dalyvių imties sudarymo tikslingumas

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami patogiosios atrankos būdu t.y. iš lengviausiai prieinamų potencialių tiriamųjų bei atsižvelgiant į tikslą - tikslinės atrankos būdu, kai atrenkami informatyviausi atvejai. Visi Lietuvos teismo mediatoriai yra įtraukti ir viešai skelbiami Lietuvos teismo mediatorių sąrašė, kuris laisvai prieinamas internetiniu adresu: www.teismai.lt. Atrenkant dalyvius, pirmiausiai buvo peržiūrimas šis sąrašas. Taip pat, potencialius tiriamuosius rekomenduodavo kiti teismo mediatoriai. Buvo stengiamasi tyrimui atrinkti teismo mediatorius, kurie būtų skirtingų profesijų t.y. teisėjai, advokatai, psichologai. Taip pat, buvo siekiama apklausti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties teismo mediatorius. Tyrimo dalyvis turėjo atitikti šias sąlygas:

1. Tiriamasis yra įtrauktas į Teismo mediatorių sąrašą;
2. Tiriamasis turi patirties vykdant teismines mediacijas t.y. yra vykdęs bent 1 ir daugiau teisminių mediacijų;
3. Tiriamasis sutinka dalyvauti tyrime (žr. priedą A).

2.1.2 Tyrimo dalyvių charakteristikos

Iš viso tyrime dalyvavo 6 teismo mediatoriai – 4 moterys ir 2 vyrai. Pagal profesijas pasiskirstymas buvo toks: 3 advokatai, 2 teisėjai ir 1 psichologas. Tiriamųjų amžius svyravo nuo 33 iki 57 metų.

1 lentelėje pateikiami svarbiausia informacija apie šio tyrimo dalyvius: jų vardai (visų dalyvių vardai pakeisti), amžius, išsilavinimas, medijuotų bylų pobūdis, vykdytų mediacijų skaičius bei pastabos.

1 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius.

Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Profesija	Medijuotų bylų pobūdis	Mediacijų skaičius	Pastabos

Laima	33 m.	Aukštasis teisinis	Advokatė	Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos	~ 6	
Marija	45 m.	Aukštasis teisinis	Teisėja	Šeimos teisiniai santykiai, daiktiniai teisiniai santykiai	~ 15	
Rima	46 m.	Aukštasis teisinis	Teisėja	Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos, daiktiniai teisiniai santykiai	~ 30	
Domas	37 m.	Aukštasis teisinis	Advokatas	Šeimos teisiniai santykiai	~ 17	Vykdo ir neteismines mediacijas
Marius	36 m.	Aukštasis teisinis	Advokatas	Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos	~ 7	
Dalia	57 m.	Psichologijos magistras	Psichologė	Šeimos teisiniai santykiai	3	Vykdo ir neteismines mediacijas

2.2 Duomenų rinkimo ir įvertinimo būdai

2.2.1 Duomenų rinkimo metodas

Tyrimui atlikti buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu, kadangi šis metodas pasižymi lankstumu ir leidžia tyrėjui užduoti papildomus klausimus nukreipiant tiriamuosius norima linkme ir gaunant daugiau informacijos. Tyrėjas gali keisti užduodamų klausimų formuluotes, jų tvarką, užduoti kitų papildomų klausimų (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Taip pat, pusiau struktūruotas interviu padeda sukurti bendradarbiavimo santykį tarp tyrėjo ir tiriamojo (Gudaitė, 2007). Taigi, pagrindinės norimos aptarti temos ir klausimai buvo pasiruošti iš anksto, tačiau kadangi pati klausimyno struktūra yra lanksti, buvo reaguojama į tai kas vyksta pokalbio metu. Buvo stebimas tiriamojo neverbalinis elgesys – balso tonas, veido išraiškos, kūno padėtis ir pan. Interviu pradžioje buvo klausama demografinių duomenų: amžiaus, užimamų pareigų, išsilavinimo. Vėliau pereinama prie pagrindinių interviu klausimų. Pokalbiui buvo pasiruošti šie klausimai:

1. Trumpai papasakokite apie savo teisminės mediacijos taikymo patirtį. Kiek laiko užsiimate mediacija, keliose bylose dirbote teismo mediatoriumi, kokio pobūdžio buvo tos bylos, ar buvo pasiektas taikus susitarimas tarp šalių?
2. Papasakokite plačiau apie savo patiriamus išgyvenimus (emocijas, mintis) teisminės mediacijos metu?
3. Kaip jūs tvarkotės su savo patiriamais išgyvenimais teisminės mediacijos metu?
4. Įvardinkite kas teisminėje mediacijoje jums patinka, kas jus motyvuoja? Pateikite pavyzdžių.
5. Išvardinkite keletą sunkumų, su kuriais susidūrėte taikydami teisminę mediaciją? Papasakokite apie tai plačiau, pateikite pavyzdžių.
6. Pamąstykite apie įsimintinas mediacijas. Ką taikydamas (-a) teisminę mediaciją galėjote padaryti geriau? Ką dabar darytumėte kitaip?
7. Ką, jūsų manymu, būtų galima patobulinti, kad jūsų kaip teismo mediatoriaus darbas taptų efektyvesnis?
8. Gal yra dar kokie nors dalykai susiję su jūsų teisminės mediacijos patirtimi, kurių dar nepaminėjote ir norėtumėte paminėti?

2.2.2 Duomenų analizės metodas

Šiame tyrime taikytas duomenų analizės metodas buvo – indukcinė teminė analizė pagal V. Braun ir V. Clarke (2006). Teminė analizė yra metodas leidžiantis sistemiškai identifikuoti, organizuoti ir atrasti prasmingus iš duomenų rinkinio išskylančius šablonus (temas). Koncentruojantis į analizuojamų duomenų prasmę, tematinė analizė leidžia tyrėjui pamatyti ir įprasminti bendras reikšmes ir patirtis. Svarbu paminėti, kas ne viskas kas bendra duomenyse yra svarbu ir reikalinga. Identifikuotos temos turi būti prasmingai susijusios su tyrimo klausimu (Braund ir Clarke, 2012). Indukcinis teminės analizės modelis nurodo, kad duomenų kodavimas išplaukia iš pačių duomenų be bandymo įtilpti į ankstesnių kodavimų rėmus, ar pačio tyrėjo išankstinius įsitikinimus (Braun ir Clarke, 2006).

Teminės analizės privalumai yra jos prieinamumas ir lankstumas. Šis metodas yra puikus pradedantiems tyrėjams, kadangi yra suprantamesnis, aiškesnis nereikalaujantis gilių teorinių žinių. Teminė analizė nėra pririšta prie teorinės paradigmos, todėl ją galima atlikti skirtingais būdais. Tai yra tik duomenų analizės metodas, o ne būdas atlikti kokybinius tyrimus. Teminės analizės metodas moko sisteminio kokybinių duomenų kodavimo ir analizavimo, kurie vėliau gali būti susieti su platesniais teoriniais ar konceptualiais klausimais (Braun ir Clarke, 2012).

2.2.3 Tyrimo duomenų analizė

Duomenų analizė buvo atliekama remiantis V. Braun ir V. Clarke (2006) aprašytais teminės analizės principais. Plačiau aptarsime šiuos žingsnius (duomenų analizės pavyzdžiai pateikiami B priede):

1. Susipažinimas su duomenimis. Susipažinimas su duomenimis iš dalies prasidėjo jau paties interviu metu, taip pat transkribuojant duomenis, kai siekiant tiksliai perteikti verbalinį ir neverbalinį turinį įrašas buvo perklausomas keletą kartų. Šis etapas įtraukė aktyvų interviu duomenų skaitymą, analitišką ir kritišką vertinimą ir mąstymą ką šie duomenys iš tiesų reiškia, taip pat savo minčių ir pastabų užsirašymą.
2. Pirminių kodų generavimas. Šiame etape buvo identifikuojami kodai t.y. suteikiamos etiketės duomenų ištraukoms išskiriant būdingas ypatybes/požymius, kurios potencialiai susijusios su tyrimo klausimu (žr. pav. B1).
3. Temų ieškojimas. Šiame etape analizė pradeda įgauti formą, kai pereinama iš kodų prie temų. Tema užfiksuoja kažką svarbaus apie duomenis, susijusio su tyrimo klausimu ir atspindi tam tikro laipsnio šabloninius atsakymus ar reikšmes. Šiame etape buvo peržiūrėti užkoduoti duomenys, identifikuojamos panašios ar persidengiančios vietos tarp kodų, bandoma identifikuoti platesnę temą ar problemą remiantis kodų grupėmis. Tai buvo daroma atsispausdinus visus gautus kodus ant atskirų lapelių ir įvairiai juos dėliojančiant, taip ieškant kodų grupių – temų (žr. pav. B2). Taip suformuotas pirminis temų sąrašas buvo perkeltas į „Microsoft Excel“ programą, kur visi kodai buvo sugrupuoti į temas ir potemes ir prie kiekvieno kodo pateikiama ją atspindinti interviu ištrauka (žr. pav. B3).
4. Temų peržiūrėjimas. Baigus kodų grupavimo ir pirminių temų ieškojimo etapą reikia dar kartą peržiūrėti visą kodavimo medžiagą. Bandoma išvelgti ar tikrai išskirtos temos atitinka užkoduotas duomenų ištraukas, ar nėra vidinių prieštaravimų, ar visų temų turinys yra vientisas (vidinis homogeniškumas). Taip pat, svarbu ar išskirta tema pakankamai skiriasi nuo kitų (išorinio heterogeniškumo kriterijus). Šiame etape buvo peržiūrimos visos išskirtos temos, kodai bei ištraukos. Kai kurios temos buvo koreguotos ar sujungtos bandant konstruoti galutinį teminį žemėlapi. Visos temos ir potemės buvo peržiūrėtos darbo vadovės prof. dr. Jolantos Sondaitės, kuri turi didelę patirtį atliekant kokybinius tyrimus.
5. Temų apibrėžimas ir pavadinimas. Šiame etape buvo siekiama sukurti aiškius temų ir potemių pavadinimus bei jų apibrėžimus.
6. Tyrimo ataskaita. Paskutinis analizės etapas, kai gauti duomenys yra logiškai ir prasmingai sujungiami pasakojant vieną istoriją t.y. atsakant į tyrimo klausimą.

2.3 Tyrimo eiga

Pirmiausia buvo suformuluoti preliminarūs interviu klausimai ir atliktas pilotinis tyrimas. Tuomet remiantis pilotinio tyrimo patirtimi klausimai buvo nežymiai pakoreguoti. Kadangi pakeitimai buvo nedideli, nutarta šį tiriamąjį įtraukti į bendrą tyrimo analizę.

Su tiriamaisiais buvo susisiepta el. paštu, pasinaudojus teismo mediatorių sąrašo informacija, taip pat, tiesiogiai gavus kontaktus iš kitų teismo mediatorių. Pirmiausia, jie buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu, eiga ir pakviesti sudalyvauti tyrime. Tiriamajam sutikus dalyvauti, buvo aptariamas jam patogus laikas bei vieta. Su kiekvienu dalyviu buvo susitarta dėl susitikimo vietos, kurioje jis galėtų jaustis laisvai ir saugiai. Visi interviu buvo atlikti Vilniaus mieste, tiriamųjų darbo vietose (2 pokalbiai - teisme, 3 pokalbiai - ofisuose) bei tiriamųjų namuose (1 pokalbis). Pokalbių trukmė svyravo nuo 40 iki 80 minučių.

Prieš interviu tiriamieji dar kartą buvo supažindinti su tyrimo tema bei tikslu. Buvo aptarti konfidencialumo ir anonimiškumo klausimai. Taip pat, prieš pradėdant interviu tiriamieji pasirašė sutikimo formą (žr. priedas A), kuriame sutinka dalyvauti tyrime. Visi interviu buvo įrašinėjami garso įrašymo įrenginiu. Buvo užduodami iš anksto pasiruošti klausimai, tačiau lanksčiai reaguojama į tai kas vyksta pokalbio metu, todėl sekant pokalbio eigą, užduoti ir papildomi klausimai.

2.4 Tyrimo kokybės užtikrinimas

Kaip buvo siekiama užtikrinti tyrimo kokybę, aptarsime remiantis L. Yardley (2000) aprašytais kokybinio tyrimo kriterijais:

1. Jautrumas kontekstui/situacijai. Buvo plačiai domimasi tyrimo tema, nagrinėjami įvairūs šaltiniai praplečiantys tyrėjos akiratį apie teismo mediatorius bei teismo mediacijos situaciją Lietuvoje, taip pat buvo susipažįstama su teorine medžiaga, tiriamu klausimu, užsienio šalyse. Kas padėjo geriau suprasti tyrimo kontekstą ir jautriai bei tinkamai vesti bei įsitraukti vykdant interviu bei duomenų analizę.
2. Įsitraukimas ir tikslumas. Tiek ruošiantis tyrimui, tiek jo metu buvo gilinamos žinios tyrimo tema, buvo stengiamasi įsijausti ir iš tiesų suprasti teismo mediatorius. Atrinkti dalyviai suteikė išsamią ir pakankamą informaciją t.y. buvo stebimas „duomenų prisotinimas“. Buvo atlikta išbaigta duomenų analizė, kuri įtraukia visas pastebėtas duomenų variacijas susijusias su tiriamu klausimu. Visos išskirtos temos ir potemės buvo peržiūrėtos darbo vadovės prof. Jolandos Sondaitės, kuri turi daug patirties rengiant kokybinio pobūdžio tyrimus.

3. Skaidrumas ir darna. Buvo siekiama kuo aiškiau ir išsamiau pateikti visą informaciją susijusią su tyrimu, detalizuoti pasirinktų tyrimo dalyvių informaciją, tyrimo žingsnius, duomenų rinkimo ir analizės etapus, pateikiant iliustruojančius pavyzdžius. Buvo siekiama užtikrinti, kad išsikelti tyrimo klausimai derėtų su pasirinktu tyrimo metodu ir analizės būdu.
4. Prasmingumas ir pritaikomumas. Šis tyrimas yra svarbus tiek teoriškai, tiek praktiškai. Visų pirma, tokio pobūdžio tyrimų, kurie nagrinėtų teismo mediatorių išgyvenimus, Lietuvoje dar nebuvo daryta, taip pat, tyrimų panašia tema ne daug ir užsienio šalyse. Vis dėlto, svarbu išnagrinėti kuo gyvena, kaip jaučiasi, kokius privalumus bei trūkumus mato teismo mediatoriai taikdami teismo mediaciją. Pastebėtos įžvalgos gali būti pritaikomos gerinant teismo mediatorių efektyvumą vykdant teismo mediaciją.

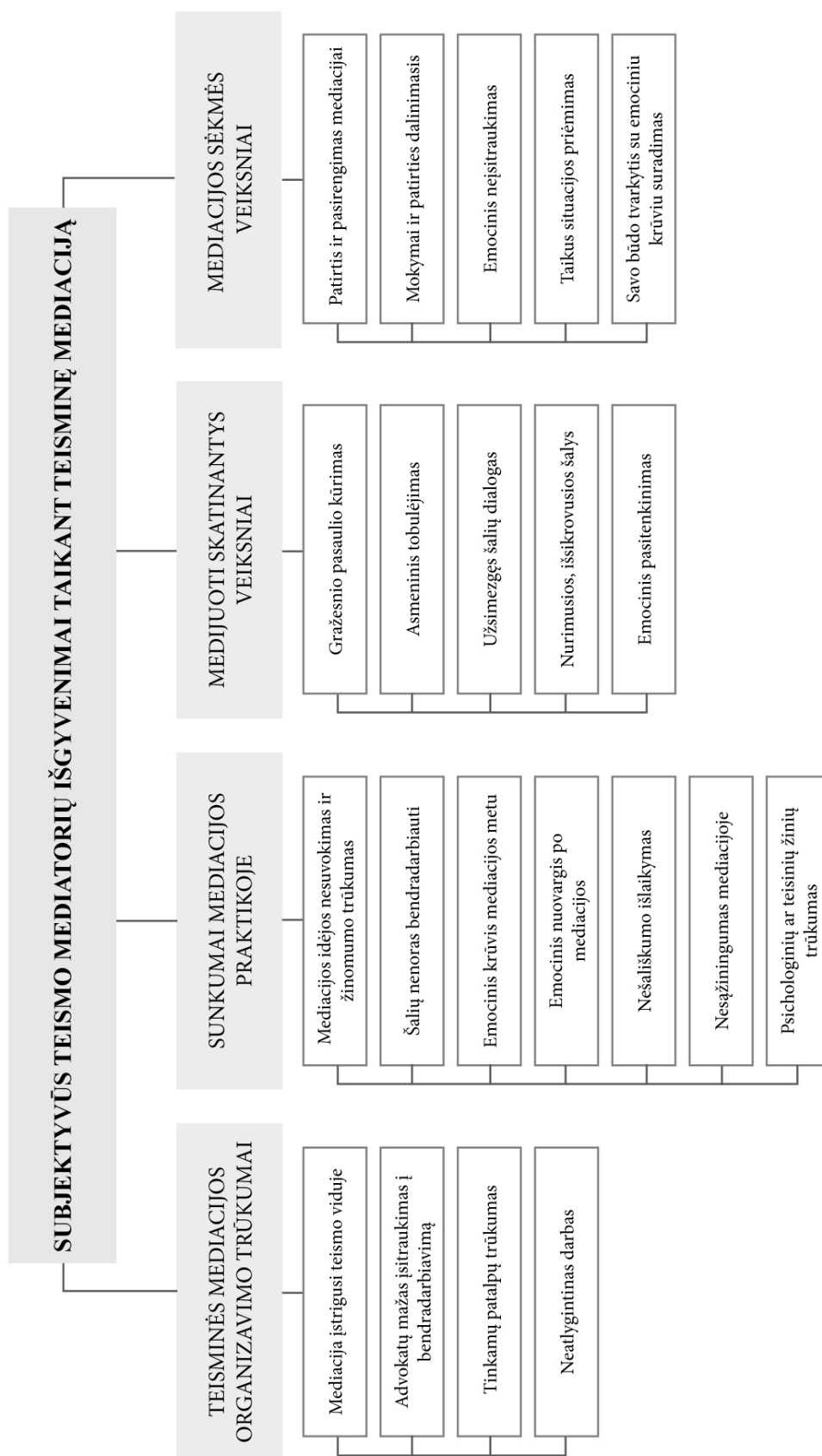
3. REZULTATAI

Atlikus teminę analizę išryškėjo keturios temos, atskleidžiančios teismo mediatorių išgyvenimus (mintis, nuomones, jausmus, emocijas):

1. Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai;
2. Sunkumai mediacijos praktikoje;
3. Medijuoti skatinantys veiksniai;
4. Mediacijos sėkmės veiksniai.

Kiekvieną temą sudaro keletas skirtingų potemių. Visoms temoms ir potemėms atvaizduoti buvo sudarytas teminis žemėlapis (žr. pav. 1)

Pristatant rezultatus interviu ištraukos yra pateikiamos išnašose, o skliausteliuose nurodytas tiriamojo vardas (pakeistas) bei interviu ištraukos eilutės numeris.

pav. Teminis žemėlapis

3.1 Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai

Teisminės mediacijos organizavimo trūkumų tema atskleidžia teismo mediatorių įžvalgas apie tai kas pačiame teisminės mediacijos organizavimo procese jiems nepadedą ar trukdo sėkmingai plėtoti teismo mediatoriaus veiklą. Ši tema talpina keturias potemes: *mediacija įstrigusi teismo viduje, advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą, tinkamų patalpų trūkumas, neatlygintinas darbas*. Aptarsime kiekvieną iš jų.

Mediacija įstrigusi teismo viduje. Daugiau nei pusė dalyvių minėjo, kad nors jau keletą metų yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą bylų medijuoti gauna labai mažai. To priežastys įvardinamos, kad didžiąją dalį bylų pasiima teisėjai, taip pat, šalių stereotipai, kad mediatorius turi būti teisėjas ar tiesiog rekomendacijų stoka^{1,2,3}. Taip pat, iš kitos pusės, patys teisėjai mini, kad jie patiria didelį darbo krūvį, nes turi spėti vykdyti ir savo tiesioginį darbą ir teismines mediacijas^{4,5}.

Advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą. Tiriamieji mini, kad ne visada advokatai, kurie yra šalių atstovai, prisideda prie taikaus šalių susitarimo, o kartais padaro meškos paslaugą. Rima teigia, kad jos praktikoje pasitaiko situacijų, kai advokatai stipriai laikosi savo pozicijų, nenori nusileisti ir visai nepadedą ieškant taikių sprendimų⁶. Dalia mini, kad advokatai, gali būti mažiau linkę ieškoti taikaus susitarimo dėl asmeninių paskatų – finansinės naudos⁸. Domas sako,

¹ „[...] nes daugiau teisėjai imasi tas bylas patys nagrinėti ir ten medijuoja ir panašiai ar ten pasirenka šalys kažkurį tai teisėją, kurį jie norėtų matyt labiau kaip mediatorių, tai dėlto va ir nėra bylų, sakykime, labai ypatingai daug.“ (Marius: 7-10)

² “[...] tai nėra galimybės tokios paprastos tą dalyką praktikuoti, tai tu negali ateit į mediaciją pasižiūrėt, tai yra visiškai konfidencialu. Dabar teisėjai didžiąją dalį perėmė bylų, tai sakykime, vadinasi, tu gali tiktai, jeigu tave kažkas pasirinko, arba paskyrė mediatorium, arba šalys tave pasirinko. „[...] toks susiformavęs stereotipas, kad būtina mediatorius turi būt vat teisėjas, tai renkasi aukščiausio teismo teisėjus, apeliacinio teismo teisėjus, tą bylą nagrinėjančio teismo teisėjus, tiesiog vat, nes teisėjas neva tai jiems gali padėti ir geriausiai pasakyti [...]“ (Marius: 245-250 [...] 259-262)

³ „[...]negalio turėti daug tų atvejų, mane tai kažkoku būdu kažkas turi rekomenduoti, tai kada jie turi savo tą ratą specialistų, tai aš manau, kad taip ir sukasi tarp tų pačių žmonių, man taip atrodo. Nes pavyzdžiui ta mano kolegė, kurią minėjau, tai į ją niekas niekada nesikreipė dėl teisminės mediacijos, nors jinai taip pat yra, netgi dvi kolegės iš to miesto yra, tos savivaldybės.“ (Dalia: 444-453)

⁴ „Tai tiesiog, neturi teisėjas tokios prabangos skirti tiek daug laiko kiek galbūt prireiktų kai kuriais atvejais. Bet vis tik jeigu imiesi tos mediacijos, tai ir skiri tą laiką, pasiruoši ne darbo metu, namie paskaitai.“ (Marija: 156-160)

⁵ „[...] kad labai daug darbo, mes kalbam jeigu apie teisėjus mediatorius, tai yra labai daug., teisėjas turi labai daug darbo. Ne visada ir galima suspėti darbo metu tai daryti, mediacijai reikia, tiek pasirengimui, tiek susitikimui, tam paskirti laiko, nemažai.“ (Marija: 197-200)

⁶ „Ir vat, tai yra pavyzdys kada iš tikrųjų mediacijos metu advokatė, labai kategoriškai laikėsi pozicijos, kad reikia čia ir dabar. Ir tada matai, kad šalies reikalavimai, kažkaip patampa, advokatės asmeniniais reikalavimais ir tada reikia bandyt vat atskirti tą dalyką, kartais pavyksta kartais ne. [...] atstovai nepadedą, o pasirodo padaro tą meškos paslaugą.“ (Rima: 213-217 [...] 220)

kad norint teisminės mediacijos proveržio yra būtina labiau įtraukti advokatus bendradarbiauti šiame procese⁷.

Tinkamų patalpų trūkumas. Keletas tiriamųjų išreiškia sunkumą, kad nėra tinkamų patalpų vykdyti mediacijai, o teismo salės gali kelti tam tikras asociacijas šalims ir nepadėti taikiai sprendžiant ginčą teismo mediacijos būdu. Pavyzdžiui, Laima mini, kad teismo patalpos nėra tinkamos mediacijai, nes dėl asociacijų šalys jaučia ir nekomfortiškai⁸. Jai antrina ir Marius, teigdamas, kad aplinka turėtų būti kitokia, neįpareigojanti, kad šalys galėtų jaustis laisvai⁹. Marius taip pat sako, kad norisi sukurti komfortabilią aplinką ginčo šalims, kad jų būtinieji poreikiai būtų patenkinti ir jos jaustųsi gerai, taip pat ir patiems mediatoriams svarbi tokia aplinka¹⁰.

Darbas neatlygintinai. Tiriamieji pastebi, kad, kadangi teismo mediatorių darbas yra neapmokamas, dažnai tuo užsiimantis žmogus tą daro tiesiog iš idėjos, tačiau tuo pačiu kyla klausimas ir dėl pačios teismo mediacijos kokybės¹¹. Domas teigia, kad darbas neatlygintinai yra jo

⁷ „Aš pasakysiu kitą mintį, kuri manau, irgi svarbi, norint, esminio proveržio, teisminėje mediacijoje Lietuvoje, yra tiesiog būtina įtraukti Lietuvos advokatus į šitą judėjimą, per švietimą, per programas, surasti būdą bendradarbiauti, kad būtų advokatų požiūris ir motyvacija šituo klausimu būtų šiltesnis, nes yra taip, kad tam ir yra advokatai, kad klausų klientas sprendimo, patarimo, ką man daryti, kaip elgtis. Ir vėlgi jeigu advokatas toj vietoj, aš nesakau, jo darbas atstovauti ir ginti kliento interesą, bet vėlgi jeigu, advokatas bus nusiteikęs, taip sakykim, orientuotas ne į klausimo sprendimą, bet į nežinau, į tokį siaurą požiūrį, tai niekas irgi nevyksta, aš turiu galvoj, klientas klaus: - „tai ką man daryt?“, „ne, tai čia nereikia, nesąmonė“, arba: - „tai kaip šitas sprendimas?“, „ne ne, jūs čia šitą teisę turit“ visa kita.“ (Domas: 364-374)

⁸ „Sunkumas yra toks labai gal praktinis, pirmiausia tai patalpų tinkamų nebuvimas, nes paprastai jeigu tenka medijuoti ne Vilniuje, o jeigu net ir Vilniuje, tai dažniausiai mediacija yra skiriama teismo patalpose ir jau vien tas faktas, kad šalys turi eiti į teismo rūmus jau kelia neigiamas emocijas, nes jeigu jos ten lankėsi, greičiausiai teismo posėdžio metu, ir tos asociacijos neigiamos tikrai nepadeda gerai jaustis. Pačiame teisme nėra tinkamų patalpų, na girdėjau, kad gal Kaune jau yra šitas klausimas išspręstas viename iš teismų, bet kitur kur man teko medijuoti to nėra, tai vis tiek reikia atsidurti teismo salėje su visai rekvizitais ir atributais ten esančiais ir tas irgi nepadeda šalims gerai jaustis. Ir sakykim kažkaip tai komfortabiliu susitelkti į patį situacijos sprendimą.“ (Laima: 229-239)

⁹ „[...] mes ir kalbam būtent apie tą mažiau formalų procesą kad žmonės nori ateiti susitarti, rasti kažkokį sprendimą, jiems priimtina, ir ta aplinka turėtų būti galbūt kažkokia kitokia, neįpareigojanti, nei būtinai teismas, o teismo salės, tai jos, nu vis tiek tai yra teismo salė, sakykime, šalys sėdi prie stalo viena priešais kitą, mediatorius kitoj pusėj, gale teismo teisėjo vaidmenį atliekantis asmuo ir visi galvoja, kad čia jisai nuspręs dabar kažką tai.“ (Marius: 193-199)

¹⁰ „Nežinau, galbūt turėti galimybę, nežinau, sakykim, ten kavos, arbatos ar vandens turėti ar vat kažką tai šalims, kad jos jaustųsi, šiek tiek mažiau įtampos būtų, nes jeigu tu jautiesi patogiai, tu kitaip šiek tiek galvoji [...] lygiai taip pat ir mediatorius tą patį jaučia, ar sakykime, jisai pats už savo lėšas neperka nieko, ane, ten nei vandens nei ten kažkokių kitokių dalykų, nors tas turėtų būti ir mediatorius galbūt irgi ne visada jaučiasi komfortabiliai ar patogiai.“ (Marius: 210-213 [...] 215-218)

¹¹ „Kita dalykas, apmokėjimas, kad mediatorius, teisminėje mediacijoje, negauna darbo užmokesčio jokio, vėlgi jisai.., kiek gali būt patikimas nemokamas darbas, tai sakykime, tai vadinasi tą darbą turi daryt žmogus va toks iš idėjos. Kad jisai ateina ir vat jisai skiria laiko tai mediacijos sesijai ir jisai vat be atlyginimo tą darys, šalys aišku, to nežino, nes jos

pasirinkimas, tačiau jis pats turi apsimokėti visas išlaidas, ir taip visada tikrai neturėtų būti¹². Taip pat, minima, kad teisėjams, kaip teismo mediatoriams, vykdomos teismo mediacijos užsiskaito prie darbo krūvio ir jie gauna mėnesinį atlyginimą, kas yra visai priešingai su kitų profesijų teismo mediatoriais¹³.

3.2 Sunkumai mediacijos praktikoje

Kita susiformavusi tema - *sunkumai mediacijos praktikoje*. Ši tema atskleidžia pagrindinius sunkumus su kuriais susiduria teismo mediatoriai vykdydami teismo mediaciją. Šią temą sudaro septynios potemės: *mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas, šalių nenoras bendradarbiauti, emocinis krūvis mediacijos metu, emocinis nuovargis po mediacijos, nešališkumo išlaikymas, nesąžiningumas mediacijoje, psichologinių ar teisinių žinių trūkumas*.

Mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas. Dauguma apklaustųjų teigia, kad žmonės dažnai nežino kas yra mediacija ir kuo ji gali būti naudinga^{14, 15}. Taip pat, mediatoriams kyla sunkumų medijuojant, nes ginčo šalys nesupranta pačios mediacijos idėjos ir dažnai tikisi, kad kažkas už juos priims sprendimą. Teismo mediatorė Rima, pasakoja, kad dažnai šalys tikisi, kad

nėra...nu mediatorius nesako žiūrėkit, aš čia pinigų negaunu, tai, vienu žodžiu, jūsų reikalas. Bet mediatorius jis tą žino, tai grynai toksai savanoriškumo ir iš idėjos principas, kad vat štai žiūrėkit, aš vat jums padėsiu. Bet jeigu šalys kartais žinotų, nes, sakykim, nu mes visi labai įtariai kartais reaguojam į nemokamą paslaugą, kažką kažkur galvojam kažkas negerai čia užslėpta bus, kažką papildomai pareikalaus arba kaip tas žmogus, jeigu jisai dirba nemokamai, tai koks jo interesas, koks jo motyvas, ką jis iš to gauna, jei jis nieko iš to negauna, tai jis galbūt ir paslaugą man suteiks tokią kaip nemokamai. Dėl tos paslaugos kokybės yra, sakykime, klausimas, bet nu kadangi žmonės to nežino, tai jie ateina ir galvoja, nu va čia viskas yra gerai.“(Marius: 230-245)

¹² „Kalbėt apie materialinę pusę, ar čia sunkumas, ne, čia mano pasirinkimas, kad aš negaunu atlyginimo ir pats susimoku už viską, važiuodamas į Lazdijus, Naująją Akmenę ir visa kita. Gal ateis laikas sakysiu ačiū [...]tai yra mano paties apsisprendimas ir pasirinkimas. Bet ar taip turi būti visą laiką, ne, nemanau, kad taip turi būti visą laiką ir taip nebus, laikina priemonė.“(Domas: 349-352 [...]356-358)

¹³ „[...] tik teisėjai ir teisėjų padėjėjai turbūt daugiausiai ir teisminę mediaciją taiko, kodėl, dar iš praktinės pusės, jiems ten krūvių sakykim kažkokios lentelės užsiskaito, darbo krūviai, atlyginimas nesumažėja, nu tas yra prielaida, kaip aš pasakojau, kad iš išorės dirbi, tai dirbi nemokamai, negauni atlyginimo už tą ką dirbi pagrindinį darbą mokamai, ir dar susimoki pats, ane, tai visa šita grandinė.“ (Domas: 519-524)

¹⁴ „Ir kitas dalykas, žmonės nežino, paprastai kas ta mediacija, ne paprastai, o visada nežino.“ (Laima: 93-94)

¹⁵ „Ir žinomumas nėra, aš turėjau tokius mokymus vienoj savivaldybėj, mes ten apie mediaciją mokykloje, ir socialiniai darbuotojai buvo, ir aš visada baigdama seminarą klausiu, vat ką jūs gavot, kokią mintį išsinešat? Čia buvo kelių dienų, tie mokymai. Ir suprantat, viena jauna tokia moteris sako, mergina, moteris, sako: - „žinot, ėjau į meditaciją, gavau mediaciją“. Jinai net nesuprato kur atėjo, bet jai tiko, viskas gerai. Tai va, žmonės, ne taip labai dažnai dar ir žino, kad šitas būdas jis gali būti tinkamas jų problemai spręsti.“ (Dalia: 423-430)

mediatorius susakys galimus sprendimus, o šalys tik rinksis¹⁶. Domas taip pat, sako, kad dažnai mediacijos idėja yra nesuprasta, o šalys tikisi, kad kažkas už juos priims sprendimą¹⁷.

Šalių nenoras bendradarbiauti. Kitas teismo mediatorių įvardintas sunkumas yra tai, kad šalys neturi motyvacijos ieškoti bendrų sprendimų, tuomet taikaus sprendimo suradimas yra menkai tikėtinas¹⁸. Taip pat, mediatoriui kyla sunkumų ir kai šalys yra labai gynybiškai nusiteikusios viena kitos atžvilgiu ir bando įrodyti savo teisumą. Laima pasakoja, kad pasitaiko atvejų, kai šalys negali bendrauti tarpusavyje, o tik kaltina viena kitą¹⁹. Rima mini, kad ginčo šalių nuoskaudos yra dar vienas aspektas, kuris sumažina šalių lankstumą ieškant kompromiso ir kelia iššūkius teismo mediatoriumi²⁰.

Emocinis krūvis mediacijos metu. Keletas tiriamųjų teisminę mediaciją įvardina kaip labai sunkų emocinį darbą, nes šalys atsineša daug emocijų su kuriomis reikia mokėti susitvarkyti^{21, 22, 23}.

¹⁶ „Deja, pas mus, Lietuvoj, yra, galbūt tai yra ir mūsų žmonių mentalitetas, galbūt iš tikrųjų, kad tai yra naujiena ir žmonės, na įsivaizduoja, kad jeigu jie atėjo jau, mm.. taip kaip atrodo, kad teismas tai yra ta jau galutinė instancija, jau, jeigu mes nesusitarėm mes jau ateinam į teismą nu ir jis kažkaip išspręs tą mūsų ginčą, nes mes nesugebam jo išspręsti. Tai panašiai žiūrima ir į tą mediatorių, kad mes atėjom su problema, jūs siūlykit mum variantus, o mes jau rinksimės, bet esmė iš tikrųjų yra kita.“ (Rima: 46-53)

¹⁷ „Tai tas toks žinomumas apie mediacija, nu sakykim, kad jos, kad nėra tos informacijos daug, po to, kad šalys neteisingai apskritai suvokia tą mediacijos idėją, kas tai yra, nes jie galvoja, kad už juos kažkas vis tiek sprendimą priims. Ir jeigu tai yra teisminė mediacija, tai ta informacija išeina iš teismo jau, tai reiškias, kad teismas ne visais atvejais tinkamai informuoja šalis apie tai, kas ta mediacija yra, kam jos reikia ir kas tenai vyksta toj mediacijoje.“ (Marius: 185-190)

¹⁸ „Esminė mediacijos prielaida yra šalių noras susitarti, šalių noras susitarti, tai reiškias, kad jie nežino kaip, bet jie nori, nu vat, negali jau be to, arba nu jau reikia kažką daryt, jausmas. Tai į šitą klausimą atsakant, problema ar sunkumai, keletu vienu ar kitu atveju, kurie pasitaikė, tai žmonės vat neturėjo to nori susitarti, nemotyvuoti buvo. Nu čia pasakė, nu ateisim, pažiūrėsim, gal čia dar viena procedūra, visa kita. Tai, matyt, tas yra momentas. Tai dėlto aš ir kalbu, kad ne visiems tai tinka, ir ne visiems to reikia, mediacijos. Mediacija ne panacėja, nu ne nuo visų ligų. Kažkam tinka šitas, kažkam tinka kitas.“ (Domass: 327-336)

¹⁹ „Bet kitais atvejais, kai yra tokia situacija, kai šalys pirmas kokias porą valandų, ar pirmą visą sesiją negali viena su kita šnekėtis, sako mano sutuoktinis padarė taip ir taip, ir pasakoja mediatoriui, ir kita šalis lygiai taip pat. Ir tada supranti, kad nelabai efektyviai vyksta komunikacija tokiu būdu, ir tada galvoji kaip priversti tas šalis, ne priversti o paraginti, kad jos kažkaip tai viena į kitą atsisuktų, pradėtų kalbėtis ne su mediatoriumi, o tarpusavyje.“ (Laima: 155-161)

²⁰ „[...] yra tokia trafaretinė frazė, tai jinaį yra tokia, nu kaip tai tokia bendra, ir atrodo visi ją žino: „kad man netinka toks pasiūlymas, bet man tiktų...bet vat šitaip jau man labiau tiktų arba visiškai tiktų“ – labai sunku žmonėms tai priimti, nu labai sunku. Ir tada nori nenori, kai matai iš tikrųjų realias galimybes, kad šalys tartųsi arba tarkime, nu kaip čia dabar..hm, nu tiesiog matosi, kad jos negali perlipti per tas vidines nuoskaudas.“ (Rima: 53-71)

²¹ „Aš tai vertinu vis dėlto, kaip sunkus dalykas, sunkus darbas yra, asmeniškai. Sunkus ne fizine prasme, sunku emocije prasme, nu ta prasme ne darbine prasme, bet emocije prasme sunku. Nes tie klausimai kur žmonės ateina, ir atsineša tuos klausimus spręsti į mediaciją, jie nėra tokie sudėtingi, kad būtų neišsprendžiami, visa našta yra per emocijas. Ir

Kartais mediatoriams kyla sunkumų suvaldyti kylančias stiprias emocijas²⁴. Taip pat, tiriamieji mini, kad patys kartais patiria nerimą, nes turi lūkestį viską atlikti gerai, kad nesugadintų galimybes taikiai susitarti^{25, 26}.

Emocinis nuovargis po mediacijos. Didžioji dalis teismo mediatorių mini, kad po mediacijos jaučia nuovargį ir jiems reikia laiko atsigauti²⁷, susitvarkyti su gautomis emocijomis²⁸, ir susikaupti tolesniam darbui²⁹. Domas pabrėžia, kad jaučiamas nuovargis nėra fizinis ir kad šis darbas reikalauja daug aktyvaus įsitraukimo, greito reagavimo, intelektinės veiklos, ir po viso to norisi skirti laiko atsigauti³⁰.

nebent galėčiau taip sakyti apie save, kad taip, ugdu valią, patylėti, ir ugdu valią...ugdu kantrybę. Tai nereiškia, kad tarkim gyvenime arba posėdžiuose teisiniuose ten kažkaip tai draskaisi, ardausi, ne.“ (Rima: 289-296)

²² *„Tai pirmiausiai reikia pažinti žmones, valdyti jų emocijas ir dar valdyti save tuo pačiu metu, tai tų iššūkių yra nemažai.“ (Laima: 92-93)*

²³ *„Ir vis tiktai mediacijos metu, labai retai kada būna šalys korektiškos vienas kito atžvilgiu, tai išvargina emociškai, todėl, kad tu turi būti pakankamai aktyvus, stebėti, sekti, girdėti, matyti, stabdyti, jei jei...įžeidinėjimų jų būna tikrai labai daug, labai dažnai reikia to perfrazavimo, todėl kad žmonės būna prikaupe labai daug patys sunkių emocijų, tai tuo metu, tas aktyvumas, gal aš priklausau tai grupei kada aš visada labai susimobilizuoju kada reikia.“ (Dalia: 41-48)*

²⁴ *„[...] man sunku buvo suvaldyti žmogų, kad jis neįžeidintų kito mediacijos dalyvio, nurimtų, tarsi atrodo vienu metu, dialogas jau galėjo būti pasiektas, kai kuriais klausimais ir buvo pasiektas, bet liko vienas jautriausias klausimas, kada vėl žmogus pasidavė emocijom.“ (Marija: 120-124)*

²⁵ *„[...] yra dar toks noras ir kad jinai pavyktų ir kad žmonės nenusiviltų po pusės valandos ir neišeitų iš tos mediacijos sesijos. Čia gal kaip pradedančiosios mediatorės toksai noras, na kad jie tikėtų šituo institutu, kad čia viskas gerai.“ (Laima: 96-99)*

²⁶ *„Tai kiekvieną kartą iš tikrųjų yra toks nerimas, kad pavyktų, kaip kalbėtis su žmogumi, su vienu su kitu, nes tu žmogaus nepažįsti, nežinai kaip jis reaguos, kaip jis bendraus. Tai man didžiausias turbūt nerimas yra būtent tai, kad nesugadinti tos galimybes, kad tas darbas, tavo mintys, tavo siūlymai, raginimai taikiai spręsti, būtent pasiektų tą adresatą ir pasiektų taikliai, nes jei tu kažką padaryti ne visai taip, žmogus gali užsisklęsti, atsisakyti, nebendradarbiauti toliau. Tai yra būtent darbo, mediacijos metu.“ (Marija: 47-54)*

²⁷ *„Bet po to, aš aš, man reikia truputėlį, aš būnu pavargus. Aš, sakykim, po mediacijos, vat taip kad išeina žmogus antrą valandą, be dešimt dvi, o kitas ateitų antrą valandą, man taip negerai, man taip yra buvę, bet man taip yra negerai [...]“ (Dalia: 89-92)*

²⁸ *„Kaip ir sakiau išeiti iš to susitikimo reikalingas laikas, susitvarkyti su tom gautom emocijom [...]“ (Marija: 181)*

²⁹ *„O po to žmonės ateina įvairūs iš tikrųjų, ir tokie su kuriais bendrauti lengva ir tokie, kurie įskaudinti, įsižeidę, supykę, kitų kupini neigiamų emocijų. Tada po mediacijos seanso irgi yra didelis krūvis ir tiesiog reikia laiko tarpo, kad galėtum susikaupti dirbti toliau.“ (Marija: 62-65)*

³⁰ *„[...]Jieškočiau žodžio ir apibūdinimo, kaip tą savo jauseną įvardinti, nes nuovargis, tai ne fizinis nuovargis, tai ne tikslu įvardinti nuovargiu. Jaučiu, kad iš tavęs paėmė, ir paėmė ne mažai. Ta prasme, kad toks jausmas, kad iš tiesų po to susitikimo norėtusi prigult pusei valandos užmerkus akis, pagulėti, bet ne dėlto, kad kūnas pavargęs, sakykim, bet tai intensyvu, tai interaktyvu, tai vyksta čia ir dabar, ir vėlgi tas darbas nu vėlgi, pokalbio sekimas, naujų minčių ir*

Nešališkumo išlaikymas. Kartais teismo mediatoriams kyla sunkumų išlaikant nešališkumą, ypač kai yra nevienodos ginčo šalių pozicijos³¹. Laima mini, kad kartais jaučia nerimą, kad netaptų šališka ir neišsiduotų šalims, todėl reikalinga nuolatinė savistaba³².

Nesąžiningumas. Dar vienas įvardintas sunkumas kylantis teismo mediacijos metu yra šalių nesąžiningumas t.y. dalyvavimas teisminėje mediacijoje meluojant arba neatskleidžiant pilnos tiesos, kas prieštarauja mediacijos taisyklėms bei yra apsunkinamas pats konflikto sprendimas^{33, 34}. Taip pat, Laima mini, kad kartais ginčo šalys sutinka dalyvauti teismo mediacijoje dėl siekimo pasinaudoti tuo, pavyzdžiui siekdamos sudaryti savo gerą įvaizdį prieš teismą³⁵, arba siekdamos vilkinti procesą³⁶.

Psichologinių ar teisinių žinių trūkumas. Teisinių išsilavinimą turintys teismo mediatoriai kartais pastebi, kad jiems trūksta psichologinių žinių padedant ginčo šalims spręsti konfliktus ir ieškant taikių sprendimų³⁷. Marija taip pat mini, kad teisininkams gali pritrūkti psichologinių žinių

klausimų galvojimas, stebėjimas ką kita pusė daro, ir mąstymas plačiam kontekste prie ko tai veda ir kas čia gali būti ir pan. ir pan. Tai tikrai yra labai, nu kaip čia pasakyt, vat vėlgi ieškau žodžių...intelektinė veikla[...].“ (Domas: 148-160)

³¹ „[...] kartais tenka save pakontroliuoti, kad nepereičiau į kažkurios šalies palaikymą, tokį pati sau, nes turbūt žmogus irgi tą pajustų. Tai kartais tenka tą pakontroliuoti ypač kada būna labai akivaizdžios manipuliacijos ir pasinaudojimas [...] kad vis tiksliai, mano funkcija yra, ne kalto, nekalto, bet tiesiog padėti, rasti patį geriausią sprendimą abiem šalims.“ (Dalia: 49-51[...] 66-68)

³² „[...] labai sunku, kai yra toks į vieną pusę nukreiptas procesas, ne kai abidvi šalys turi kažkokius vartus, tai tokiu atveju, na sunku išlaikyti tą nešališkumą, ir viena vertus pasiekti, kad tas susitarimas vis tiksliai įvyktų. Tai irgi tokiu kelia įtampą, kai stengiantis šalis lydėti link susitarimo vis tiksliai reikia labai save stebėti, kad ne tik kad neparodyti šalims, sakykim, kažkokio tai palankumo, bet ir realiai, kad to palankumo nebūtų tokiose situacijose.“ (Laima: 73-86)

³³ „[...] jeigu šalys aiškiai suvokia, kad jie patys turi sutarti ir turi atvirai dalyvaut, sąžiningai dalyvauti tam procese, tai ir dalyvauja, o jeigu jie nesugeba vienas kitam atvirai pasakyt tų dalykų dėl kurių jie iš principo nesutaria arba sakykime slepia tam tikras aplinkybes, nu tai net ir nelaikyčiau sėkme taikaus susitarimo tam lygmeny.“ (Marius: 17-21)

³⁴ „[...] sako „taip tai mano butas“. Ir jeigu jūs klaustumėt mano vidinės nuostatos, tai, vat emocijos mano, tai aš beveik įsitikinusi, kad greičiausiai tai ne jos butas. Bet kadangi mediacijoj buvo taip kad, žmona sako, čia yra mūsų pirktas, kaip tu meluoji, o mediacija turi būti šiaip iš esmės grindžiama sąžiningumu, atvirumu, nuoširdumu, tai to nėra, bent jau ne visose mediacijose tą pavyksta pasiekti. O vyras sako, „o tu pažiūrėk į sutartį, o kas ten parašyta“, sutartį parašyta, taip, nei jis, nei ji, o parašyta vyro mama.“ (Rima: 318-328)

³⁵ „Tai dėl tos priežasties, kartais mediatorius iš pat pradžių negali žinoti, ar šalys realiai pasirinko mediaciją siekdamos išspręsti ginčą ar jos tiesiog bando sudaryti savo gerą įvaizdį prieš teismą, vien tam kad galėtų pasakyti: - „na taip, mes pabandėm, bet mums nepavyko“ ir neturi realių ketinimų kažką tai spręsti iš esmės.“ (Laima: 222-226)

³⁶ „[...] paaiškėjo, kad irgi buvo tiksliai priežastis vilkinti procesą, viena iš šalių išvyko į užsienį ir galiausiai tapo aišku, kad neturi tikslo realiai medijuotis, nors teismo nutartimi mediacija buvo paskirta.“ (Laima: 27-29)

³⁷ „[...] aš kaip pradėjau medijuoti aš supratau, kad man reikia labai daug skaityti psichologinės literatūros, todėl, kad tu sėdi klausai, ir galvoji, bet jis kalba visiškai ne...kažkokius tai negerus dalykus, vėjus kalba, ir tu galvoji kaip reikia užduoti arba klausimą arba paaiškinti, kad žmogus susivoktų, kad nu, arba jisai...nu ta prasme, kad jisai suvoktų arba

ypač sudėtingesniais atvejais, tačiau pastebi, kad komediacija, kai medijuoja ir teisinį ir psichologinį išsilavinimą turintys mediatoriai, gali būti puikus sprendimas³⁸. Tiriamoji Dalia, turinti psichologinį išsilavinimą, taip pat, pastebi, kad teismo mediatoriams teisininkams kartais pritrūksta psichologinių žinių³⁹. Pastaroji tiriamoji mini, kad jai pačiai trūksta teisinių žinių, ypač tvarkant reikiamus dokumentus⁴⁰ bei kartais ir pačiame mediacijos procese⁴¹.

3.3 Medijuoti skatinantys veiksniai

Dar viena susiformavusi tema – medijuoti skatinantys veiksniai. Ši tema kalba apie priežastis kas skatina teismo mediatorius užsiimti šia veikla bei kokius teismo mediacijos privalumus jie įžvelgia. Tema susideda iš penkių potemių: *gražesnio pasaulio kūrimas, asmeninis tobulėjimas, užsimezgęs šalių dialogas, nurimusios/išsikrovusios šalys, emocinis pasitenkinimas*. Kiekvieną iš jų aptarsime plačiau.

Gražesnio pasaulio kūrimas. Vienas iš aspektų, kuris įkvepia teismo mediatorius užsiimti mediacija yra prasmės jautimas kuriant gražesnę pasaulį. Tiriamoji Rima mini, kad žmonės išsprendę savo konfliktus ir radę tinkamus sprendimus bus laimingesni ir socialinėje aplinkoje skleis daugiau pozityvo⁴². Kitas tiriamasis mano, kad toks atrodytų nedidelis darbas iš tikrųjų gali padaryti labai daug ne tik pagerinant žmonių gyvenimo kokybę, bet ir prisidėti prie pačios šalies

kad jisai kalba vėjus, na nesąmones kitaip sakant, tiesiai šviesiai jeigu įvardinti. Arba jisai tai daro tyčia (Rima: 297-303)

³⁸ „Teisininkas neturi psichologinių žinių nežino kaip tas šalis taikyti, tarkim jeigu yra problemiški santykiai kažkiek, reakcijos tam tikros, kartais neadekvačios reakcijos, ir atvirkščiai. Tai, tai va, kai tas yra kartu, abu tie išsilavinimai ir patirtys susijungia ir teisėjas, teisininkas su savo patirtimi ir psichologas su savo patirtimi galime tikėtis to geresnio rezultato.“ (Marija: 222-227)

³⁹ „[...] tokia klientė, kitame mieste nutraukė mediaciją ir [...] kreipėsi, jau čia dabar pas mane ne mediacijos, bet kaip pas psichologą lankosi ir va tą ką ji man sako, tai akivaizdžiai, [...] tam teisininkui stinga psichologinių žinių.“ (Dalia: 314-318)

⁴⁰ „Kadangi nesu teisininkė, tai man dokumentų tvarkymas, nėra, yra nu prie to turiu daug pasėdėt, tikrai man nėra taip, kad ta teisinė...tiesiog turiu kelis tuos savo šablonus, kuriuos naudoju ir ir ir, tai man būtų šitas toks dalykas.“ (Dalia: 186-189)

⁴¹ „[...] man sakykim tų teisinių žinių, vat šituo atveju, stigo, šituo atveju, vienareikšmiškai strigo.“ (Dalia: 312-313)

⁴² „Bet yra kitas moralinis dalykas, kada kai tu turi mediaciją, nu tu nori tos socialinės taikos rezultato, nes suprantat kaip yra, kaip aš juokauju, jie nesusitars, gi jie pikti vaikščio po parduotuves ir aplinkui mus, juk teismas ne vienintelė vieta kur žmonės ateina. Ir tada geriau, kad apskritai tas žmogus jisai tą pozityvą labiau matytų, gebėjimą susitarti.“ (Rima: 273-279)

gerovės⁴³. Taip pat, pastarasis tiriamasis teigia, kad teisė nelabai padeda žmonėms iš esmės spręsti problemas, todėl reikia ieškoti kitų būdų kaip jiems padėti, vienas iš jų - mediacija⁴⁴.

Asmeninis tobulėjimas. Taip pat teismo mediatoriai kalba, kad šis darbas juos skatina tobulėti ir tai yra stipri motyvacija užsiimti šia veikla⁴⁵. Teismo mediatorė Rima mini, kad dirbdama mediatorės darbą ugdomi kantrybę, nes tam kad pasiekti susitarimą reikia mokėti su kiekviena šalimi bendrauti ir surasti prie jos priėmimą⁴⁶. Laima įvardina, kad ją motyvuoja, tai, kad ji įgauna vis daugiau patirties šioje srityje⁴⁷. Mariją - psichologinių žinių, kurios yra labai naudingos mediacijos procese, įgavimas, kaupimas⁴⁸. Psichologė Dalia mini, kad tai praplečia jos kaip psichologės

⁴³ „[...] mane motyvuoja tai, kad aš matau, kiek daug yra tuščios erdvės, vietos, kuri..., darbams, veiklai, kuri iš tiesų yra prasminga, reali, kuri keičia žmonių santykių kokybę. O tai susiję su daug platesniais kontekstais, sakykim, kad ir, kaip čia pasakyti, nu mes stebimės, kodėl žmonės Lietuvoj nelaimingi, taip yra tų visų kitų problemų, bet pagalvokim statistiškai apie šeimas. Tai jeigu yra labai daug žmonių, kurie yra nelaimingi ir neišsprendę savo šeimos ginčų, tai jie kasdien su tuo gyvena, metų metais. Jeigu mes žmonėm, tų žmonių skaičių va taip didintume, kurie, kaip čia pasakyt, nu jaučiasi, kad išsprendė savo tuos asmeninius santykius, konfliktus, tai tada žmogus turbūt pradeda galvot ką aš galiu nuveikt, kur aš galiu dirbt, ką aš galiu sukurt, kas tai yra, tai geresnis pilietis valstybei, tai geresnė santykių kokybė ir bendras, sakykim, santykių kokybė valstybėje kyla. Kodėl valstybė tuo galėtų būt suinteresuota, nes kuriantis pilietis, jam irgi geriau, sakykim, per mokesčius, galų gale, tiesiog grįžta valstybei finansine puse, galų gale, ir kas tik nori, teismų krūvio mažinimas, ir galbūt sveikesni žmonės, galbūt vartojimą didina, kitiem moka, nu žodžiu. Aš per tai irgi pasižiūriu, kad net šitoks mažas darbelis, jisai turi va tokį, prasmę labai plačiam kontekste.“ (Domas: 300-321)

⁴⁴ „[...] dirbau tą darbą visą laiką, advokato darbą, ir aišku šeimos bylose. Ir tiesiog jau ir tuo metu ir šiandien dienai aišku, dirbu ir suprantu, kad teisė, ir ypač šeimos bylose, jinai mažai padeda spręsti klausimus, arba tiksliau mažai sprendžia, iš esmės. Ir tada vat, vėlgi, kad reikia su žmonėmis dirbti kažkokiais kitais būdais, kad jiems pagelbėt išspręst klausimus, o ne draskytis ir toliau sukti savo praradimus, neaišku kiek, neaišku kuriam laikui ir pan.“ (Domas: 6-12)

⁴⁵ „Tai tiesiog yra toksai, nežinau, savęs tobulinimas, savo praktikos tobulinimas, ir tas motyvuoja, nes jeigu šiaip, tarkim, jeigu tiktai, kad įsirašyti į mediatorių sąrašą ir neva tai gera valia kažkam ten padėti, nu gali vieną kartą, du, bet žmonės, kažkas vis tiek turi motyvuot, tu kažkodėl tai turi tenais ateiti, ir sakyti va aš esu tam sąraše ir skirkit mane mediatorium, tai tu turi vat kažką tai, sakykim, lygiai taip pat, duoti tai mediacijai.“ (Marius: 333-343)

⁴⁶ „[...] tai kaip ir minėjau kantrybės ugdymas. Kantrybę, aš turiu omeny, sakau, tai yra nesusiję su tuo, kad žmogus tada...tai nereiškia, kad žmogus yra kažkoksai degtukas, nekantrus, neišklausantis kitų, bet šitoj situacijoje kantrybę susiečiau su tuo, kad tu sėdi klausai ir bandai kaip sakyti, tą visą dalyką, tą jų., tarkim to., nu kaip čia dabar pasakyti., kantrybę šitoj vietoj susieju su tai, kad prie kiekvieno žmogaus reikia surasti priėmimą, jeigu pavyksta tai padaryti, tai gerai, bet tai aišku priklauso ir nuo to kiek žmogus leidžiasi, prie jo, kad prieitų pats mediatorius, nes jeigu jisai yra užsiblokavęs, jisai yra užsiskaudinęs, jisai pastoviai tiktai kalba, ir kalba per kaltinimus kitai pusei, tai galima belekokią kantrybę ir savo ugdytis ir galvoti kokius čia priėjimus galima., kurioj vietoj galima kažką pasakyti, kad būtų išgirstas.“ (Rima: 400-411)

⁴⁷ „Ir kitas motyvatorius tai yra noras įgyti patirties, kad ateitį būtų galima tą veiklą plačiau vykdyti.“ (Laima: 309-311)

⁴⁸ „[...] įdomu matyt ir naudinga ir psichologinės žinios. Tai mūsų mediatorių, kurie neturi specialaus tam parengimo, tiktai kursus išklausę esam vienus ar kitus, tai yra, na, minimalus tas psichologinis parengimas, bet būtent tas darbas, ta praktika, domėjimasis, straipsnių skaitymas padeda pasiekti tą teigiamą rezultatą.“ (Marija: 110-116)

galimybių ir kompetencijų ribas, nes mediacijoje kaip ir psichologinėje konsultacijoje yra daug panašių elementų⁴⁹.

Užsimezges šalių dialogas. Dauguma teismo mediatorių teigia, kad jiems patinka tai, kad šalys iš tikrųjų pradeda kalbėtis, tarp jų užsimezga dialogas. Lina mini, kad dažnai tai būna proga pirmą kartą šalims pasikalbėti bei atrasti tikrąsias konflikto priežastis, kurios dažnai būna užslėptos^{50,51}. Dalia, taip pat pastebi, kad mediacija suteikia galimybę ginčo šalims turėti dialogą bei taip pat yra puiki proga išsakyti ir išsiventiliuoti savo jausmus⁵². Pasitaiko atveju, kad po mediacijos, poros nusprendžia nesiskirti⁵³. Taip pat, teismo mediatoriai mini, kad jei ir nėra pasirašoma taikos sutartis mediacijoje užsimezges dialogas vis tiek duoda savo efektą ir šalys įgauna daugiau aiškumo ir konfliktas bet koku atveju tampa nebe toks intensyvus^{54,55}.

Nurimusios, išsikrovusios šalys. Kaip dar vieną mediacijos naudą, teismo mediatoriai mini, kad ginčo šalys po mediacijos proceso būna gerokai ramesnės, išsikrovusios, nepaisant ar buvo pasirašyta taikos sutartis ar ne. Domas teigia, kad mediacijos metu įvyksta iškrova, kuri gali paskatinti teigiamus pokyčius konflikto eigoje, taip pat net ir toliau bylą sprendžiant teisme, ginčo šalys būna gerokai ramesnės⁵⁶. Rima taip pat teigia, kad žmonės mediacijos metu išsikrauna, išlieja

⁴⁹ „Tai vat, man atrodo, kad tai papildo psichologiją, psichologijos žinias, mano pačios kompetencijas, praplečia mano galimybes ir kad aš galiu tam klientui vienu ar kitu klausimu pabandyti nu padėti iki pat galo, ne tiktai kažkokį ten vieną fragmentą, elementą, bet tiesiog aš jam galiu padėti iki pat pabaigos.“ (Dalia: 157-165)

⁵⁰ „[...] dažnai tai yra proga šalims pirmą kartą ramiai pasikalbėti arba pasikalbėti iki galo, o ne sustoti, kai tiktai emocijos sukyla ir jau nebegali kalbėtis, nes turi pasišalinti, atsitraukti vienas nuo kito.“ (Laima: 194-197)

⁵¹ „Tai kad gali išgirsti, išklaudyti viena kitą, ir kad gali atrasti tas tikrąsias giliai užslėptas konflikto priežastis. Nes tas išorinis konfliktas, mokantis mediacijos, labai dažnai yra naudojamas tas ledkalnio principas, kad trečdalis konflikto yra matomo, o du trečdaliai yra paslėpto.“ (Laima: 202-206)

⁵² „[...]galimybę žmonėms, žmonėms, sakykim, vat kaip tos dvi poros atvejai, kur sakiau, išsivalyti tuos jausmus, išsiventiliuoti, teisme gi neturi tokios galimybės, teisme yra, čia irgi yra struktūra, bet vis tiek tai nėra ta teismo struktūra, kur žmonės gali dialogą turėti išties, teisme nėra to dialogo.“ (Dalia: 169-175)

⁵³ „Ir eigoj, susidėliojo taip, kad tos poros, vat abudu tie du atvejai, kai tos poros, nu nusprendė nesiskirti, nusprendė konsultuotis, lankytis kaip pas specialistą ir nesiskirti, nežinau kaip dabar, nes čia anksčiau buvo.“ (Dalia:141-150)

⁵⁴ „[...] tas tiesioginis pokalbis, susitikimo metu išsiaiškint, ko kas nori, ko kas nenori, kas negerai, o kas galėtų būt kitaip, jis jau duoda efektą žmonėms, nes tai tampa aiškiau, nu kas čia pas mus darosi, ir net jeigu šiandien to nėra, aš tikrai visais atvejais, tiksliau gal, iš visų tų, vat 17 ką įvardinau, gal 1, 2 atvejais mačiau, kad ta ginčo kreivė išliko tam pačiam lygyje, bet visais kitais atvejais ta ginčo kreivė ir įtampos kreivė važiavo stipriai žemyn. Ir tai yra tas efektas.“ (Domas: 70-83)

⁵⁵ „Tai manau, kad, net ir tuo atveju, jei mediatorius išleidžia iš savęs be sutarties, jau yra didelis įdirbis padarytas.“ (Marija:31-32)

⁵⁶ „[...] jeigu niekas, net neįvyksta susitarimai, būna įvykusi iškrova, kuri pati savaime jau sukuria prielaidas tolesniems kažkokiems ar sprendimams, pokyčiams, arba akivaizdžiausias dalykas yra tas, kad grįžus į teismo bylą,

savo emocijas ir jei bylą toliau reikia tęsti teisme, nes nepavyko rasti taikaus susitarimo, tai jie būna kur kas ramiau nusiteikę⁵⁷.

Emocinis pasitenkinimas. Dauguma teismo mediatorių teigia, kad šis darbas jiems teikia pasitenkinimą. Laima teigia, kad jai didžiausias motyvas dirbti mediatore yra kylantis pasitenkinimas prisidedant prie gera kuriančio tikslo⁵⁸. Marija jaučia pasitenkinimą, kad prisideda prie žmonių gerovės⁵⁹. Taip pat sėkmingos mediacijos yra variklis dirbti toliau ir kelia pasitenkinimo jausmą⁶⁰. Domas mini, kad akivaizdus teigiamas žmonių pokytis mediacijos metu jam kelia teigiamas emocijas ir pasitenkinimą⁶¹. Marius sako, kad pavykę susitarimai jam visada kelia džiaugsmą⁶².

3.4 Efektyvios mediacijos veiksniai

Efektyvios mediacijos veiksniai dar viena tema kalbanti apie tai, kas padeda teismo mediatoriams jų mediacijos taikymo praktikoje ir kokie veiksniai prisideda prie teismo mediacijos efektyvumo gerinimo. Šią temą sudaro keturios potemės: *patirtis ir pasirengimas mediacijai, patirties dalinimasis, emocinis neįsitraukimas, savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas.*

Patirtis ir pasirengimas mediacijai. Teismo mediatoriai akcentuoja, kad mediacijos efektyvumui labai svarbu yra tinkamai pasiruošti prieš prasidedant teismo mediacijos procesui.

nebeturi jie tiek energijos rėkt viens ant kito, jau viskas išsikvėpė, jau jau dar mėnesis, kitas pusmetis ir jau...nes jau jie išsirėkė, jau jie pasakė galbūt, galbūt išsigrūnino aiškų tašką kur nesutaria, kur reikia išspręst. “ (Domas: 409-414)

⁵⁷ „Bet buvo pavyzdžiui kelios bylos, kada atėjo teisėja po mediacijos, jie nesutarė, bet atėjo teisėja ir pasakė, žinot sako jie po mediacijos sugrįžo ramesnis, jie nešaukė, jie netriukšmavo, jie nerėkauja, neužgaulioja vienas kito per posėdį, nors atrodo, per mediaciją, žinokit, tai tenais iš tikrųjų emocijos tai leidžia, bet jau aš leidžiu lietus iki tam tikro momento vat kol prasideda užgauliojimai. Nu todėl kad jie kai išsikrauna, jie tada kitaip mąstyt pradeda, kaip sakoma išsiskaudinau, tada jau galvoju ką toliau daryt. “ (Rima: 222-229)

⁵⁸ „Iš principo, ta patirtis yra teigiama, jausmas yra pozityvus, kad prisidėti prie kažkokio teisingo tikslo, tai užtat tai yra toksai motyvatorius ir pagrindinis variklis būtent dalyvauti teisminėse mediacijose, kuri nėra nei apmokoma nei kaip nors kitaip finansuojamos kažkokios tai išlaidos patiriamos. “ (Laima: 305-311)

⁵⁹ „[...] kaip aš sakau patys sau žmonės įrodo, kad jie gali spręsti konfliktines situacijas. Ir kitą kartą, tikiu, kad jie tą darys, tai vat tai kad aš galiu prisidėti prie to ir sumažinti tas neigiamas emocijas žmonių, man kelia pasitenkinimą, tai kad aš tą galiu padaryti. “ (Marija: 103-107)

⁶⁰ „Būna kad ir nepavyksta be abejo, nes pačios šalys turi ieškoti to taikaus sprendimo. Matyt, kad tie sėkmės atvejai ir yra tas geras variklis dirbti toliau, tiesiog tai kelia emocinį pasitenkinimą. “ (Marija: 107-110)

⁶¹ „Tai vienintelė matyt, ta emocija, kurią pats jauti, tai pasitenkinimas, jeigu akivaizdžiai, prie tavo stalo, sakykim, įvyksta tie pokyčiai, kuriuos tu tikrai matai, kaip žmogus atėjo į susitikimą, kokiam nusiteikime ir kokiam išėjo. Aš turiu galvoj, kad net jeigu to susitarimo nėra, bet žmonės, tikrai labai dažnai jeigu atėjo su sukastais dantim, tai išeina, kaip čia pasakyti, tam tikra prasme, atsileidę ir nusišypso ir visa kita, tai tai kelia, tam tikra prasme tą teigiamą emociją pačiam už kitus. “ (Domas: 133-139)

⁶² „[...] ir sakykim, nu visada yra smagu, kai šalys susitaria. “ (Marius: 73)

Marius sako, kad mediacija yra labai panašus procesas kaip ir kiti alternatyvūs ginčo sprendimo būdai ir čia svarbiausias yra tinkamas pasiruošimas – argumentų ir ginčo sąlyčio taškų suradimas⁶³. Kita tiriamoji. Marija, teigia, kad labai svarbu susipažinti ir bandyti suprasti pačius mediacijos dalyvius, jų charakteristikas, silpnėsnes bei stipresnes vietas, kas gali pasitarnauti bendravimo procese mediacijos metu^{64,65}. Taip pat, mediatoriai mano, kad su didesne mediacijos patirtimi ateina didesnis laisvumas ir gilesnis supratimas apie tai kas vyksta mediacijos metu^{66,67}. Rima pastebi, kad sąlyginai nedidelė jos kaip teismo mediatorės patirtis dar neleidžia laisvai jaustis ir reaguoti mediacijos procese.⁶⁸

Mokymai ir patirties dalinimasis. Teismo mediatoriai pastebi, kad didesnė komunikacija, patirties dalinimasis tarp mediatorių gali padėti efektyviau atlikti savo mediatoriaus vaidmenį. Rima sako, kad tarpusavio teismo mediatorių komunikacija, empirinės patirties dalinimasis, įvairūs susibūrimai ar seminarai, kuriuose būtų aptariami kylantys klausimai ypač iš psichologinės pusės būtų labai naudingi⁶⁹. Laima taip pat, teigia, kad mokymai ir galbūt net supervizijų galimybė, galėtų

⁶³ „Tai yra, bet kuriuo atveju, ta mediacija, lygiai toks pat procesas, tai yra alternatyva, arbitražas, derybos, tai svarbiausia gerai pasiruošt [...]tu turi pasiruošt gerai mediacijos procesui, susipažint su medžiaga. Nes jeigu tai yra teisminė mediacija, tai teismas tau duoda visą medžiagą, tu perskaitai ieškinį, perskaitai atsiliepimą, pasidarai, galų gale, paprastą lentelę su argumentais už prieš, sakykime, kur sąlyčio taškai.“ (Marius: 127-125)

⁶⁴ „Aišku, ruošdamasi mediacijai aš bandau suprasti koks yra žmogus, kuo jis užsiima, koks jo išsilavinimas, kokia jo veikla, kokia jo patirtis, kur skaudžiausios vietos šito konkretaus ginčo, kas gali žmogų įžeisti, ar atvirkščiai kur jisai stipresnis, kur jisai silpnėsnis. Kažkokia tai susidarai nuomonę ir stengiesi ta linkme pasiruošti tam susitikimui.“ (Marija: 54-58)

⁶⁵ „Tam kad išvengt, tam tikrų nesklaidumų, netikėtumų, aš prieš mediacijos susitikimą, iš bylos, bandau būtent įžvelgti, atskleisti koks žmogus, kas jam jam skaudu, kas jam sunku, kur yra ta ginčo esmė.“ (Marija: 71-74)

⁶⁶ „[...] su didesniu mediacijų skaičium, pastebiu ir savo pačios, kitokį galbūt elgesį ir didesnį laisvumą, ir kažkokį tai norą manevruoti toje situacijoje labiau, negu pirmaisiais kartais, kai tiesiog leidi tikrai šalims kalbėti ir bandai truputėlį nukreipti ginčą tam tikra linkme, vėliau leidi ir daugiau įsitraukti, esant reikalui paspausti tą šalį, vien tikrai tam, kad tas procesas judėtų į priekį.“ (Laima: 118-124)

⁶⁷ „Su patirtimi ateina tam tikros pamokos ir vis tikrai didesnis tas situacijų skaičius jau leidžia pastebėti tam tikrus dėsninumus, lygiai taip pat kaip ir advokato praktikoj tarkim, ir matyti galbūt kažkokius tai tipinius konfliktus ir žmonių tipažus, tai turbūt ta patirtis.“ (Laima: 138-141)

⁶⁸ „Nes matot, suprantat, kaip yra, kadangi pati aš teisėjauju 17 metų, jau aš nebegalvoju, kaip man reikėtų elgtis posėdžių salėj, nes aš mintinai žinau procesą, aš ekspromtu galiu reaguoti į aplinkybes, kurios vyksta čia ir dabar. Nors nepaisant to, ir po bylų, kartais, po posėdžių mes kartais galvojam, kai nepavyksta išgauti kažkokios informacijos, tu matai, kad kažkas yra ne taip, bet kaip aš sakau, tinkamo klausimo uždavimas yra labai gerai, bet ne visada jį pavyksta užduoti. Tai vat, tai būna, kad ir po posėdžių, bet po mediacijos sesijų, kol kas, deja, tai yra dažnesnis variantas, todėl, kad aš esu dar ta naujokė sąlyginai sakyčiau.“ (Rima: 351-359)

⁶⁹ „Tai vat, tokio galbūt seminarų trūktų gal ir dalinimosi, aišku, kurių metu, gali dalintis ir savo empirine patirtimi [...] reikia komunikuoti patiems dirbantiems, dabar, iš tikrųjų tai, tai turėtų tikriausiai vykti per įvairius susibūrimus, tokius kaip seminarai, kažkokios tai paskaitos papildomas, kur būtų galima aptarti kylančius klausimus, tokius tiesiog,

padėti įsigilinti į sudėtingesnius atvejus ir auginti savo kompetencijas⁷⁰. Dalia sako, kad savo mediatorės praktikoje esant sunkesniems atvejams ji dažnai pasitaria su kitais kolegomis, išklauso jų nuomonės, įžvalgų ir taip pati jaučiasi saugiau atlikdama savo darbą⁷¹.

Emocinis neįsitraukimas. Dauguma teismo mediatorių kalba apie tai, kad jie stengiasi emociškai neįsitraukti į vykstantį konfliktą. Domas sako, kad jis emociškai neįsitraukia į vykstančius konfliktus, nes tai tiesiog jam būtų per sunku⁷². Marius taip pat, mini, kad neįsijaučia ir neišgyvena šalių konflikto, nes siekia išlaikyti neutralumą ir nešališkumą⁷³. Rima sako, kad patiria sunkumą, nes ne visada jai išeina atsiriboti nuo vyraujančių emocijų, o kartais tenka tai susirinkti sau.⁷⁴ Tiriamoji taip pat sako, kad būtų gerai, kad eitų greičiau pašalinti savo negatyvias emocijas ir mintis po teismo mediacijos⁷⁵.

galbūt netgi ir kaip tarkim iš psichologinės pusės, vat būtent tokius daugiau, kurie turėtų tokią pakraipą psichologine prasme, iš psichologinės pusės.“ (Rima:688-670 [...] 690-695

⁷⁰ „Mokymai ir patirties kaupimas ir galbūt supervizijų galimybė, kad galima būtų kreiptis į kažką ir analizuoti tas sudėtingas situacijas būtų tikrai rimta pagalba, auginant kompetenciją ir ateityje lengviau atpažįstant skirtingas situacijas, medijuotinas ginčas ar nemedijuotinas arba kaip su tam tikro tipo žmonėmis galbūt yra efektyviau elgtis ir kaip jiems lengviau priimti tuos sprendimus. Tai, mokymai visuomet yra pagalba, sakyčiau ir supervizijos irgi, kaip galimybė įsigilinti į konkretų atvejį.“ (Laima: 296-302)

⁷¹ „Ir tada tiesiog, ir aš apskritai, gal priklausau tai žmonių grupei, kad aš esu ta tokia bendradarbiaujanti, aš dažnu atveju, jeigu aš turiu sunkų atvejį, tai aš linkusi iš karto pasitarti su kažkuo, pasiderinti, ir ir kad...nu man kažkaip tada yra saugiau, kad ar tas kitas mano kolega, čia tikrai ne bet ką, aišku, aš kuo pasitikiu, kada tas mano kolega irgi taip mato, kad vat ten taip ar kitaip, tai kažkaip.“ (Dalia: 345-350)

⁷² „Aš laikausi nuostatos, kad, nors ir matau tikrai daug neteisybės, daug kraujo perkeltine prasme, daug praradimų dėl vykstančio, besivystančio šeimos ginčo, kuris iki manęs ateina, sakykim, kaip profesionalo, bet aš, kaip čia tiksliau suformuluoti, aš tos problemos neperku, kitaip tariant, aš savo asmeniniam gyvenime taip pat turiu visokių klausimų ir man to užtenka, kur aš ten sprendžiu va tokiam pačiam lygyje, emocionaliai, pagal savybes ir visa kita, čia batsiuovys be batų. O kas susiję su situacijom, kurios iki manęs ateina, aš, nu tiesiog, taip ir būna, kad aš matau, kad ten daug skausmo, bet kaip bebūtų, aš to neimu sau, nu tai yra, žmonių gyvenimas, kur aš galiu dalyvaut, galiu pagelbėti, bet ar aš įsijaučiu emocionaliai, ne, aš to negaliu padaryti, tai per sunku būtų, ta prasme, plyštų galva jeigu tu tą taip darytum, dėlto aš neimu nei vieno pas save, į savo asmeninių išgyvenimų krepšelį.“ (Domas: 166-178)

⁷³ „[...] aš tai kažkokių tai išgyvenimų, tai nepatiriu, nes aš tai ten nieko neišgyvenu iš principo, išgyvena šalis ir jie ten savo reikalus sprendžia. Mediatorius jisai, sakykime, viena iš tokių jo savybių, kaip sakant neįsijaust per daug į tą visą šalių vaidmenį, kad išlaikyti nešališkumą, neutralumą.“ (Marius: 69-73)

⁷⁴ „Tai kažkokių tai specialių stebuklų nedarau ir neužiimu, tai tiesiog [...] tarkime blokada, kad kitą kartą vat neleisti, vat sau viduj neleisti tiek priimti tas emocijas, kažkaip jas užblokuoti, kad jos yra aplinkoj, bet tu jų neleidi į save priimti.“ (Rima: 393-398)

⁷⁵ „[...] galbūt reikėtų to kaip pasiūlyt pavyzdžiui vat mediatoriui, nežinau, nu ne tai, kad išsivalyt, bet kažkaip tais greičiau pašalinti tas negatyvias emocijas ir mintis, nes mes esam kaip tos dėžutės, susirenkam susirenkam, nes mes gi, jeigu šalis gali verkti, jeigu šalis gali pykti, jeigu šalis gali pasakyt kažką užgaulaus, ji gali, o mes tai turim visalaik raminti, ir tą blokadą ne visada išeina padaryti.“ (Rima: 722-727)

Taikus situacijos priėmimas. Dauguma teismo mediatorių vertina savo darbą teigiamai ir nekaltina savęs dėl nesėkmių. Pavyzdžiui, Marija, teigia, kad savo darbu yra patenkinta, o jei ir nepavyksta pasiekti taikaus susitarimo tam gali būti daugybė priežasčių, kurių gali ir nežinoti⁷⁶. Kitas tiriamasis Domas, taip pat sako, kad sau nepriekaištauja dėl nesėkmių, ir yra taip kaip yra, jei šiandien ir nėra susitarimo, niekas nežino kaip bus rytoj⁷⁷. Teismo mediatorius Marius teigia, kad savęs nekaltina, šalys arba sugeba surasti bendrą sprendimą arba ne⁷⁸. Rima mini, kad kartais pagalvoja ar teisingai viską atliko teismo mediacijos metu, bet stengiasi per daug savęs „negruzinti“ tokiais klausimais⁷⁹.

Savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas. Kalbant su teismo mediatoriais išaiškėjo, kad jie turi savo asmeninius būdus kaip jie tvarkosi su patirtu emociniu krūviu. Rima sako, kad ji užsiima veikla, kuri jai padeda nukreipti mintis kažkur kitur, dažnai tai būna kruopštumo reikalaujantis hobis arba fizinė veikla⁸⁰. Marija, taip pat, mini, kad po teismo mediacijos jai reikalingas fizinis krūvis, todėl dažnai išeina pasivaikščioti ir taip išsivalo mintis pasiruošia tolesniam darbui⁸¹. Dalia teigia, kad jai po mediacijos visada reikia keliolikos minučių, tam kad

⁷⁶ „*Tai aš manau, kad tas mediacijos vykdymas, toks kokį aš darau, pasiteisina, mano supratimu ir tų teigiamų rezultatų pasiekia. Nes kodėl kartais nėra to teigiamo rezultato, tai tų priežasčių gali būti daugybė ir jų netgi pats mediatorius gali aiškiai nesuprasti, neatskleisti.*“ (Marija: 140-143)

⁷⁷ „*Ar labai nusivylimą kelia, nusiminimą jeigu neįvyko susitarimas, ne. Nes jis nebūtinai turi įvykti, nes įvyko pokalbis, įvyko susitikimas, ir tai bet kuriuo atveju jau yra gerai. Ar nusimeni, kad turi, teisminės mediacijos kontekste, vėliau rašyti pranešimą dėl mediacijos pabaigos ir kad susitarimo nėra, tai ne, man tai nekelia emocijų, nes šiandien jo nėra, kas žino kas bus rytoj. [...] Tai sau nepriekaištauju, nes jaučiu, kad tuo metu darau, tai ką turiu daryt, o aš ne mašina, ir ten visa kita, nu tai nepriekaištauju.*“ (Domass: 139-144 [...] 453-455)

⁷⁸ „*Tai jeigu šalys randa bendrą sutarimą, tai randa bendrą sutarimą, jeigu jie ten dėl kažkokių tai principinių dalykų nesugeba sutart, tai nesugeba, bet tai nėra taip, kad aš ten save kaltinčiau, kad aš ten kažką tai ne taip padariau, ne iki galo kažką padariau tai, ta prasme, tokių dalykų tai nėra.*“ (Marius: 86-92)

⁷⁹ „*O šiaip tai būna, kada va, iškelį sau klausimą ar taip suformulavai ar taip uždavei, bet negalima savęs taip labai užgruzinti tokiais klausimais.*“ (Rima: 674-677)

⁸⁰ „*Supervizorių neturim, tvarkomės patys kaip išmanom iš tikrųjų tai nukreipiam mintis kažkur kitur, taip kaip ir po sunkios bylos, taip kaip ir po sunkaus bet kokio darbo. Užsiimi tuo, kas tarkim labai patinka, kažkoku tai hobiu užsiimi, pasivaikščiojimu, knygų skaitymu, bet su knygų skaitymu yra galbūt ne taip paprasta, kadangi pasiėmus knygą į rankas, dažnai mintys vis tiek nukrypsta kitur, tai turi būti daugiau tokia veikla, kuri iš tikrųjų reikalauja kažkokio, nu aš apie save kalbu, kruopštumo ir kad, nežinau., fizinis pasivaikščiojimas, sportas va toksai, nu va tokie dalykai, kad galva išsivėdintų, kaip sakoma, nes negalima kaupti.*“ (Rima: 385-393)

⁸¹ „*O po mediacijos susitikimo, dažniausiai aš išeinu pasivaikščioti, prasieiti kažkur, kažkokio fizinio tokio krūvio, kad būtų. Išsivalyti iš tų minčių, pereiti į kitą fazę, pradėti dirbti tiesioginį darbą.*“ (Marija: 82-84)

galėtų viską apmąstyti, susirašyti ir padėti į šoną, kas jai įprasmina pabaigą ir tuomet ji gali pereiti prie naujų darbų⁸².

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Tyrimo rezultatai atskleidė kaip Lietuvos teismo mediatoriai mato ir vertina teisminę mediaciją, su kokiais sunkumais susiduria, kas motyvuoja juos dirbti šį darbą bei kas padėtų ji atlikti efektyviau. Taigi, buvo išskirtos keturios pagrindinės temos: teisminės mediacijos

⁸²„[...] vat kur paslaugas teikiu, man ten ištisai ir yra tie klientai, tai ten, nu kam valanda, kam dvi, kam kaip sudėliota, tai aš visada taip mediacijos atvejo ir psichologinio konsultavimo, visada palieku mediacijai daugiau laiko, kad aš turėčiau, vat kaip aš sakau, tam archyvavimui laiko. Ir aš fiziškai užverčiu, fiziškai užverčiu savo didelio formato, vat A4 formato tokį blanknotą ir jį pastumiu į šoną ir man tai dar įprasmina pabaigą, kad padariau, surašiau ir padėjau, tai aš ir emociškai padedu ir fiziškai tada padedu. Ir tada jau aš imuosi tai ar kito atvejo, ar nu kas jau tenais būna.“
(Dalia: 108-118)

organizavimo trūkumai, sunkumai mediacijos praktikoje, medijuoti skatinantys veiksniai, mediacijos sėkmės veiksniai. Plačiau aptarsime kiekvieną iš jų.

Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai. Ši tema atskleidžia teismo mediacijos organizacinius trūkumus, kurie teismo mediatoriams nepadaeda ar trukdo sėkmingai plėtoti mediatoriaus veiklą. Aptarsime plačiau kiekvieną iš išskirtų potemių.

Vienas iš teismo mediatorių minėtų teisminės mediacijos organizacinių trūkumų yra tai, kad teismo *mediacija yra užstrigusi teismo viduje* ir asmenims dirbantiems už teismo ribų t.y. ne teisėjais ar teisėjų padėjėjais, dažnai yra sunku gauti bylų ir įgauti patirties. Pažvelgus į naujausią teisminės mediacijos 2017 m. komisijos veiklos ataskaitą (2018), matome, kad didžioji dalis (87%) teisminei mediacijai perduodamų bylų patenka į teismo mediatorių-teisėjų rankas ir tik nedidelė dalis (13%) – kitų profesijų teismo mediatoriams. Vis dėlto, svarbu pažymėti, kad net 81% teismo mediatoriaus statusą turinčių asmenų yra ne teisėjai. Tai reiškia, kad kitų profesijų teismo mediatoriams iš tiesų gali būti sunku įsilieti į patyrusių teismo mediatorių gretas. S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atliktame tyrime apklausti mediatoriai taip pat mini, kad norėtų gauti daugiau atvejų arba turėti stabilesnį bylų skaičių. Apklaustieji teigė, kad jaučia konkurenciją tarp mediatorių, o ypač sunku nepatyrusiems mediatoriams, nes dažnai rekomenduojami tik pažįstami. S. B. Goldber, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime atskleidžia, kad teisinė patirtis yra labai svarbi gaunant ginčo šalių pasitikėjimą. Ši patirtis leidžia įvertinti kiekvienos šalies teisminės padėties privalumus ir trūkumus, kas yra labai svarbu žengiant link bendro susitarimo. Galime pasvarstyti, kad galbūt Lietuvos žmonės labiau pasitiki teismo-mediatoriais teisėjais nei kitų profesijų teismo mediatoriais. Taip pat, galima kelti prielaidą, kad galbūt teisėjai mediatoriai daugiau laikosi vertinamojo mediacijos stiliaus, kuris yra daugiau patariamojo pobūdžio, o ginčo šalims tai gali būti labiau priimtinas, lengvesnis kelias.

Dar viena išsiskyrusi potėmė, apie kurią dažnai kalbėjo teismo mediatoriai, tai *advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą* mediacijoje. Kaip teigia apklaustieji teismo mediatoriai, advokatai, kaip šalių atstovai arba patarėjai, kartais padaro „meškos paslaugą“ tuomet taikaus sprendimo paieška mediacijoje tampa apsunkinta arba nebeįmanoma. Lietuvos advokatų etikos kodeksas nurodo, kad advokatas turi skatinti ginčą spręsti taikiai ir pasiūlyti alternatyvius ginčo sprendimo būdus bei draudžia skatinti nepagrįstus teisinius ginčus (Lietuvos advokatų etikos kodeksas, 2016). Kaminskienė ir kt. (2016) savo tyrime apie advokatų požiūrį į mediaciją atskleidžia, kad advokatai turi labai gerą nuomonę apie savo mediacijos žinias, tačiau vis dėlto, savo praktikoje šį metodą naudoja labai retai. Daroma prielaida, kad advokatai nelinkę pasitikėti šiuo ginčų sprendimo metodu ir gali tai suprasti kaip konkurencingą veiklą. Todėl, būtina daugiau šviesti Lietuvos advokatus apie šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą.

Tinkamų patalpų trūkumas – tai dar vienas aspektas apie kurį kalba tiriamieji. Keletas apklaustųjų teismo mediatorių, mano, kad dabartinės teismo patalpos vykdyti teisminei mediacijai nėra tinkamos, nes nėra komfortiškos ir gali kelti neigiamas asociacijas ginčo šalims ir taip trukdyti taikiai išspręsti ginčą. Remiantis Teisminės mediacijos taisyklėmis (2014), nurodoma, kad teisminė mediacija vyksta teismo patalpose arba kitoje vietoje, kuri yra suderinta su teismo mediatoriumi ir ginčo šalimis. Taigi, egzistuoja potenciali galimybė teisminę mediaciją vykdyti ir kitur, tačiau tai gali pareikalauti finansinių išlaidų, kas gali pasirodyti ne visai priimtina, žinant, kad teismo mediatorių darbas kol kas yra neapmokamas.

Neatlygintinas darbas taip pat išskiriamas kaip vienas iš teisminės mediacijos organizavimo trūkumų. Tiriamieji kalbėjo, kad savanoriškas darbas gali kelti atliekamo darbo kokybės klausimą, taip pat buvo pastebėta, kad teismo mediatoriai-teisėjai vykdydami mediacijas gauna nuo to nesumažėjusį mėnesinį atlyginimą, o tuo tarpu kitų profesijų mediatoriai negauna jokio atlygio, o kartais dar ir patiria išlaidų važinėdami į kitus miestus. Lietuvoje teisėjų mediatorių darbas iš tiesų yra įskaičiuojamas į jų darbo krūvį, 1 mediacijos atvejis yra lygus 1 bylai. Žvelgiant į kitų šalių praktiką šiuo klausimu, pastebimos skirtingos teisminės mediacijos finansavimo praktikos, tačiau daugumoje Europos Sąjungos valstybių teisminė mediacija yra apmokama – šalys ir mediatorius gali laisvai susitarti dėl mokesčio už mediacijos paslaugas (Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcija, 2015). Svarbu paminėti, kad Lietuvoje nuo 2020 metų numatomi esminiai pokyčiai šia tema, nes įsigalios Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, kuriame nurodoma, kad teisminė mediacija taps apmokama veikla (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017).

Sunkumai mediacijos praktikoje. Ši tema atskleidžia pagrindinius sunkumus su kuriais susiduria teismo mediatoriai taikydami teisminę mediaciją praktikoje. Plačiau aptarsime kiekvieną šios temos potemę.

Dauguma apklaustųjų teismo mediatorių minėjo, kad vienas iš patiriamų sunkumų mediacijos praktikoje - *mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas*. Teismo mediatoriai teigia, kad žmonės dažnai nežino kas yra mediacija apskritai, kuo ji gali būti naudinga ir/ar nesupranta mediacijos idėjos, jos pagrindinių principų, dėl ko kartais kyla sunkumų medijuojant. Naujausioje Teismo mediacijos veiklos komisijos 2017 m. veiklos ataskaitoje (2018) teigiama, kad per praėjusius metus buvo aktyviai kalbama apie teisminės mediacijos privalumus ir trūkumus, viešinti įvairūs straipsniai šia tema, rengti renginiai. Tikėtina, kad nors siunčiamos žinutės apie teisminę mediaciją visuomenę pasiekia, tačiau, kadangi tai yra pakankamai naujas ginčų sprendimo būdas, dar ne visi spėjo apie tai išgirsti ir iš tiesų suprasti kas tai yra. Kaip nurodo Europos mediatorių elgesio kodeksas (2004) mediatorius turi įsitikinti, kad ginčo šalys supranta mediacijos procesą bei mediatoriaus ir jų vaidmenį jame. Taigi, pagrindinė atsakomybė apie tai paaiškinti

šalims tenka mediatoriams. Vis dėlto, ne tik Lietuvos teismo mediatoriams kyla tokių sunkumų, štai S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atliktame tyrime, kuriame apklausė mediatorius iš viso pasaulio, taip pat susidūrė su tais pačiais sunkumais - būtina šviesti šalis bei jų advokatus ir visuomenę apie tai kas yra mediacija ir kuo mediatorius skiriasi nuo teisėjo, nes dauguma tokio supratimo neturi.

Šalių nenoras bendradarbiauti kartais taip pat pakiša koją ieškant bendro susitarimo mediacijos metu. Kaip žinome, vieni iš pagrindinių mediacijos principų ir yra šalių savanoriškumas bei kooperavimasis t.y. bendradarbiavimas tarpusavyje (teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Teismo mediatoriai kartais patiria sunkumų, nes šalys tiesiog nenusiteikusios bendradarbiauti, turi daug nuoskaudų ir nenori nusileisti viena kitos atžvilgiu. Šalių motyvavimas bendradarbiauti sprendžiant konfliktą yra esminė mediatoriaus užduotis, tačiau šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės kaip pasiekti šį tikslą (Poitras, 2007). Poitras (2007) savo tyrime atskleidžia, kad esminis dalykas padedantis šalims bendradarbiauti yra abipusės atsakomybės prisiėmimas. Mediatorius naudodamas tam tikras technikas turėtų įvertinti ir paskatinti šalių abipusę atsakomybę (Poitras, 2007). Taip pat, reikia paminėti, kad ne visi ginčai yra tinkami mediacijai, tokiu atveju nėra prasmės pradėti mediaciją, tačiau tai įvertinti ne visada būna paprasta (Wolski, 2006).

Teismo mediatoriams taip pat kartais kyla sunkumų dėl patiriamo *emocinio krūvio mediacijos metu*. Konfliktuojančios šalys dažnai į mediaciją atsineša daug emocijų su kuriomis mediatoriams ne visada pavyksta susitvarkyti ir ne visada pavyksta patiems išlikti sąmoningiems. Anne Vargas-Prada (2002) savo tyrime pastebėjo, kad dauguma mediatorių suvokia savo emocijas, tačiau patiria sunkumų kontroliuojant jas mediacijos metu, taip pat jaučia nusivylimą, pyktį ant šalių, proceso arba paties savęs (Cituojuama pagal Minkle, Bashir ir Sutulov, 2008). M. E. Lund (2008) pastebi, kad labai svarbu, kad mediatorius turėtų reikiamų įgūdžių padėti šalims tinkamai tvarkytis su iškilusiomis emocijomis bei taip pat gebėti atpažinti ir savo emocines reakcijas, kurios kartais gali trukdyti efektyviam konflikto sprendimui. D. Kolb mediatoriaus darbą įvardina kaip nepaprastai įtemptą ir keliantį stresą, nes vyraujantis emocinis skausmas, motyvacijos nebuvimas spręsti savo konfliktus, nuolatinis priešiškus mediacijos metu, gali palaužti net ir tvirčiausią mediatorių (Cituojuama pagal Marshall, 2006).

Tiriamieji teismo mediatoriai, taip pat, dažnai minėjo, kad jaučia *emocinį nuovargį po mediacijos*. Dauguma jų sakė, kad po teisminės mediacijos jiems dažnai reikia šiek tiek laiko atsigauti ir pasiruošti kitiems darbams. Žinant, kad ginčai neša didelį emocinį krūvį, o mediatoriai turi gebėti juos tinkamai valdyti ir vesti prie takaus sprendimo radimo, kaip aptarta aukščiau esančioje potėmėje, nenuostabu, kad mediatoriams iš ties reikalingas poilsis ir šiek tiek laiko sau, kad galėtų pereiti prie tolesnių darbų.

Nešališkumo išlaikymas yra vienas svarbiausių dalykų mediacijoje, nes tai vienas iš pagrindinių jos principų. Tiriamieji minėjo, kad kartais patiria sunkumų išlaikant nešališkumą ypač tuomet kai ginčo šalių padėtys yra nelygiavertės, tuomet kyla klausimų kaip teoriją pritaikyti praktikoje. D. A. Hoffman (2000) teigia, kad mediacija reikalauja mediatoriaus įsitraukimo, tad gali būti sunku visiškai nejausti jokių jausmų vienai ar kitai šaliai. Svarbiausia mediatoriui yra tai pastebėti, sukontroliuoti ir tiesiog pasilaikyti sau. Mediatoriaus žodžiai, elgesys, kūno kalba – viskas turi kalbėti apie nešališką poziciją. S. Oberman (2005) savo darbe teigia priešingai, kad nešališkumo ir neutralumo išlaikymas neatitinka tikrovės ir yra nelabai realus. Kadangi tiek šalys tiek mediatorius ateina į mediaciją su jau turimomis idėjų, patirčių, nuomonių sistemomis, kurios tarsi suteikia jiems skirtingus objektyvus pro kuriuos jie mato pasaulį. Kai kurios sistemos yra sąmoningai mums žinomos, kitos ne. Todėl pačiam mediatoriui tai pastebėti ir neutralizuoti gali būti sunku arba net neįmanoma.

Nesąžiningumas mediacijoje yra dar vienas sunkumas su kuriuo kartais susiduria teismo mediatoriai. Sąžiningumo laikymasis yra vienas iš mediacijos principų. Jis galioja tiek mediatoriui, tiek ginčo šalims (Hoffman, 2000; Teisminės mediacijos taisyklės, 2014). Vis dėlto, šalys dažnai nebūna atviros, meluoja arba, kaip teigė, tiriamieji, siekia asmeninės naudos, pvz.: vilkinti procesą arba sudaryti teigiamą įvaizdį teismui. Todėl bandymai rasti taikų sprendimą būna apsunkinti, nes šalys neturi motyvacijos iš tikrųjų ieškoti to taikaus sprendimo. J. Cooley (2000) savo straipsnyje teigia, kad įvairios apgavystės, kaip pavyzdžiui, nepilnas tiesos sakymas, faktų nuslėpimas ar klaidingos informacijos skleidimas, mediacijos procese pasitaiko labai dažnai ir yra dažnai naudojama derybų strategija, nes šalys nori gauti kuo palankesnius sau sprendimus. Tačiau labai svarbu jausti ribą kur tai yra etiškai netoleruotina.

Tiriamieji taip pat, pastebi, kad dažnai nutinka taip, kad teismo mediatoriams *pritrūksta teisinių arba psichologinių žinių* t.y. asmenims turintiems teisinį išsilavinimą trūksta psichologinių žinių, o turintiems psichologinį trūksta teisinių. Pati mediacija yra gana stipriai susieta su psichologija, nes mediatorius kaip ir psichologas ar psichoterapeutas turi išlaikyti nešališkumą bei neutralumą, naudoja panašias technikas, kaip perfrazavimą, atspindėjimą ir pan. Taip pat, padeda įsisąmoninti ginčo šalių jausmus, emocijas bei yra sprendžiami žmonių santykiai (Gabel, 2003). Kadangi teisminė mediacija yra neatsieta nuo teismo, nes šalys turi inicijuoti teismo procesą ir tik tuomet byla gali būti perduota teisminei mediacijai, natūralu, kad teisinių žinių, teismo mediatoriui taip pat labai reikia. S. B. Goldber, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime lygino turinčius teisinės patirties mediatorius ir neturinčius. Gauti rezultatai atskleidė, kad teisinė patirtis gali būti svarbus faktorius siekiant sėkmės mediacijose. Taip pat, buvo atskleista, kad mediatoriai turintys ir neturintys teisinės patirties yra skirtingai vertinami ir jiems gali būti svarbūs šiek tiek skirtingi sėkmės faktoriai. Pavyzdžiui, mediatoriams, kurie turi teisinės patirties labai svarbūs buvo

vertinimo įgūdžiai nei tiems mediatoriams, kurie tokios patirties neturi. Procesinių įgūdžių stoka, kaip diplomatija, žmonių/santykių supratimas, draugiškumas empatija gali būti svarbios priežastys paaiškinančios kodėl teisinės patirties turintiems mediatoriams kartais nesiseka, nes būtent šių įgūdžių stoka labiau būdinga teisinės patirties turintiems mediatoriams nei neturintiems. Kitame tyrime, mediatoriai paklausti kas jiems reikalinga norint būti sėkmingais mediatoriais, kaip vieną iš svarbių veiksnių įvardino teisinių žinių turėjimą (Shaw ir Goldber, 2010). Todėl akivaizdu, kad teismo mediatoriui reikalingos ir teisinės ir psichologinės žinios.

Medijuoti skatinantys veiksniai. Tema – medijuoti skatinantys veiksniai nurodo teismo mediatorių įvardintas priežastis kas juos skatina užsiimti šia veikla bei atskleidžia teikiamą mediacijos naudą, privalumus.

Tiriamieji teismo mediatoriai mini kad *gražesnio pasaulio kūrimas* juos motyvuoja ir įkvepia užsiimti šia veikla. Apklaustieji sako, kad žmonės mediacijoje išsprendę savo konfliktus bus laimesni ir visuomenėje skleis daugiau pozityvo, taip pat, kad mediacija pagerina ne tik žmonių gyvenimo kokybę, bet ir prisideda prie pačios šalies gerovės. M. L. Shaw ir S. B. Goldberg (2010) savo tyrime taip pat, atskleidžia, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra socialiniai ir politiniai pasikeitimai, nes bendradarbiavimo modelis priimant sprendimą, kuris yra mediacijos pagrindas, skatina socialinius ir politinius pokyčius. Taip pat, ir kituose tyrimuose atrandama, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra socialinės vertės jautimas (Shaw ir Goldberg, 2007).

Asmeninis tobulėjimas bei iššūkių sau kėlimas taip pat motyvuoja mediatorius imtis šios veiklos. Panašius rezultatus gavo ir kiti tyrėjai nagrinėjantys mediatorių motyvaciją. M. L. Shaw ir S. B. Goldberg (2010) aptiko, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra žmonių ir situacijų įvairovė, kurie skatina nuolatinį mokymąsi ir darbą padaro nenuobodų, pilną iššūkių. Taip pat, S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atskleidžia, kad vienas iš skatinančių šį darbą dirbti veiksnių yra įdomus, nuolat keliantis iššūkius ir nenuobodus darbas, nuolatinis asmeninis ir dvasinis augimas.

Buvimas liudininku *užsimezgusio šalių dialogo*, kai šalys iš tikrųjų pradeda kalbėtis, išsiaiškina savo konflikto priežastis – dar viena apklaustųjų mediatorių įvardinta mediacijos nauda ir paskata dirbti. Kiti tyrimai prisideda panašiais rezultatais. M. L. Shaw ir S. B. Goldberg (2010) atliktame tyrime, mediatoriai, taip pat įvardina, kad juos motyvuoja jaučiamas susijaudinimas (*excitement*), kai labai sunkaus konflikto eigoje šalys staiga susivokia, pamato platesnę perspektyvą ir ginčas pajuda į priekį. Taip pat ir S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atrado, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra buvimas liudininku, kai šalys susivokia ir konfliktas staiga pajuda į priekį. L. Charkoudian, D. T. Eisenberg ir J. L. Walter (2017) savo tyrime atrado, kad asmenys dalyvavę mediacijoje reikšmingai pagerino savo tarpusavio santykius.

Dar viena, teismo mediatorių, įvardinta mediacijos nauda ir motyvuojantis veiksnys dirbti yra *nurimusios/išsikrovusios šalys*. Tiriamieji teigia, kad net ir nepasirašius taikos sutarties įdirbis jau yra padarytas ir ginčo šalys toliau tęsiančios teismo procesą jau yra gerokai ramesnės, išsikrovusios ir gali adekvačiau dalyvauti teismo procese. Taip pat teigiama ir naujausioje Teisminės mediacijos komisijos 2017 m. veiklos ataskaitoje (2018) - teisminės mediacijos sėkmė negali būti matuojama tik pasirašytomis taikos sutartimis, nes teisminė mediacija turi išliekamąją vertę. Pirmiausia net ir po nutrauktos teisminės mediacijos šalys dažnai jau būna išsakiusios savo pozicijas ir pažengusios ieškant sprendimo, ir kartais pasirašo taikos sutartis jau vykstant teismo procesui, taip pat, po mediacijos jos konstruktyviau bendrauja tiek viena su kita tiek su teismu.

Dauguma teismo mediatorių teigė, kad šis darbas jiems kelia *emocinį pasitenkinimą*. Įvardintos priežastys buvo įvairios: prisidėjimas prie gera kuriančio tikslo, prisidėjimas prie žmonių gerovės, sėkmingai išspręsti ginčai, matomas žmonių pokytis mediacijos metu – visa tai kelia emocinį pasitenkinimą. Lyginant gautus atsakymus su kitais tyrimais, vėlgi rezultatai yra labai panašūs. Minėtame M. L. Shaw ir S. B. Goldberg (2010) tyrime beveik visi respondentai paminėjo patiriantys malonumą ir pasitenkinimą padedant šalims susitarti ypač labai svarbiose ilgai trunkančiuose konfliktuose. Kiti tyrimai nagrinėjantys mediatorių motyvaciją taip pat mini patiriamą emocinę, dvasinę naudą mediacijos metu, padedant šalims pasiekti susitarimą ir matant gerėjančius santykius (Raines, Pokhrel, Poitras, 2013; Hedeem and Kelly 2009; Jones 2009).

Efektyvios mediacijos veiksniai. Tema efektyvios mediacijos veiksniai atskleidžia kas padeda teismo mediatoriams taikant teisminę mediaciją ir kokie veiksniai gali pagerinti arba prisidėti prie jų darbo kokybės bei efektyvumo.

Teismo mediatoriai kalbėjo, kad *pasirengimas mediacijai* ir didėjanti teisminės mediacijos *patirtis* jiems padeda efektyviau atlikti savo darbą. Taip pat, ir S. B. Goldber, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime aptinka, kad vieni iš svarbiausių mediatoriaus sėkmės veiksnių yra geras pasiruošimas, problemos supratimas, nes tai padeda ginčo šalims labiau pasitikėti mediacijos procesu ir galimybe taikiai susitarti. Taip pat, ir kituose tyrimuose pastebima, kad geras pasiruošimas yra svarbus veiksnys sėkmingam mediatoriui (Goldberg ir Shaw, 2007).

Mokymai ir patirties dalinimasis dažnai buvo išskirti, apklaustųjų teismo mediatorių, kaip veiksniai padedantys gerinti mediacijos efektyvumą. Tiriamieji išsakė, kad labiausiai juos domintų mokymai ir kitų kolegų patirties dalinimasis, kuriuose būtų gilinamasi į įvairius psichologinius niuansus mediacijos metu. Taip pat ir S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) savo tyrime atskleidžia, kad nemažai tiriamųjų mediatorių išreiškė didesnę konsultavimosi, tarpusavio paramos, tęstinio mokymosi poreikį. Jie norėtų, kad patyrę mediatoriai pasidalintų savo patirtimi su galbūt ne tokiais patyrusiais mediatoriais. Mokslinėje literatūroje yra labai daug kalbama apie mokymų

svarbą mediatoriams ir į ką labiausiai reikėtų orientuotis mokymų metu. Vieni orientuojasi daugiau į techninių įgūdžių tobulinimą, teorijų supratimą, kiti į asmeninių savybių ugdymą (Bowling ir Hoffman, 2000). B. Minkle, A. S. Bashir ir C. Sutulov (2008) teigia, kad mediatoriams mediacijos procese dažnai kyla įvairių klausimų kaip būtų geriau elgtis vienu ar kitu atveju, taip pat dažnai kyla įvairios emocinės reakcijos, kurios gali daryti poveikį mediacijos eigai. Šie tyrėjai analizavo mediatorių kolegų grupinių konsultacijų naudą ir teigia, kad sukūrus saugią palaikančią aplinką, kur mediatoriai galėtų išsakyti savo rūpesčius, emocijas, abejones, sulaukti grįžtamojo ryšio, palaikymo, patirties pasidalinimo iš kitų kolegų, gali būti tikrai efektyvi pagalba mediatoriams vykdant mediacijas.

Apklaustieji teismo mediatoriai, teigia, kad *emocinis neįsitraukimas* į vykstantį konfliktą tarp šalių, jiems taip pat padeda išlikti objektyvesniems ir išlaikyti neutralumą bei nešališkumą. Šios tiriamųjų išsakytos patirtys neatitinka su kitų mokslinių tyrimų duomenimis, kurie priešingai, teigia, kad įsitraukimas ir empatija yra vieni svarbiausių sėkmingo mediatoriaus bruožų (Goldberg, 2005; Goldber ir Shaw, 2007). Galime daryti prielaidą, kad apklaustieji teismo mediatoriai stengiasi laikytis mediacijos taisyklių bei principų ir galbūt turi baimę labiau emociškai įsitraukti į vykstantį konfliktą, nes tuomet gali iškilti grėsmė jų nešališkumui ir neutralumui.

Taikus situacijos priėmimas yra kitas teismo mediatorių įvardintas veiksnys padedantis mediacijos procese, kuris nurodo, kad mediatoriai stengiasi padaryti viską ką gali, tačiau nekaltina savęs dėl nesėkmių t.y. priima situaciją taikiai, taip kaip yra. Taip pat, dauguma apklaustųjų vertina savo darbą teigiamai ir yra juo patenkinti. S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) savo tyrime, taip pat atskleidžia, kad didžiajai daugumai visų apklaustų mediatorių labai patinka jų darbas.

Savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas dar vienas veiksnys padedantis mediatoriams efektyviau atlikti savo mediatoriaus vaidmenį. Mediatoriai įvardino skirtingus būdus, kurie jiems padeda atsitraukti nuo vykusios mediacijos, iškilusių emocijų ir pereiti prie tolimesnių darbų ar veiklos. Tai gali būti su fiziniu aktyvumu susijusi veikla, kruopštumo reikalaujanti veikla ar tiesiog vykusios mediacijos informacijos susisteminimas raštu ir emocinis ir fizinis bylos padėjimas į šoną, kuris mediatoriui reiškia pabaigą ir leidžia pereiti prie kitų veiklų.

4.1 Tyrimo ribotumai ir rekomendacijos tolimesniems tyrimams

Vienas iš šio tyrimo ribotumų yra tyrimo imtis – iš viso tyrime dalyvavo 6 dalyviai. Maža imtis yra vienas iš kokybinių tyrimų trūkumų, tačiau šis tyrimo metodas leidžia giliau ir nuodugniau pažvelgti į tiriamųjų išgyvenimus ir atlikti gilesnę tiriamo objekto analizę. Gautų duomenų nesiekiamo pritaikyti bendrai teismo mediatorių populiacijai, tam reikalingi išsamesni tyrimai.

Kadangi teismo mediatoriai gali būti skirtingų profesijų atstovai buvo siekiama įtraukti teismo mediatorius turinčius skirtingas profesijas t.y. teisėjus, advokatus, psichologus, nes kėlėme prielaidą, kad jų patirtys gali būti šiek tiek skirtingos. Vis dėlto tiriamųjų pasiskirstymas pagal profesijas buvo netolygus, todėl tai galėjo šiek tiek iškreipti rezultatus. Taip pat, šiame tyrime, buvo netolygus pasiskirstymas pagal lytį, kas taip pat, galėjo turėti įtakos galutiniams rezultatams. Tolesniuose tyrimuose būtų naudinga išsamiau ištirti skirtingų profesijų teismo mediatorių patirtis bei atsižvelgti į lyties skirtumus.

Kitą tyrimo ribotumą, galima įvardinti, sąlyginai nedidelę teismo mediatorių patirtį ir turimos teismo mediacijos patirties skirtumus tarp apklaustų teismo mediatorių. Kadangi Lietuvoje teismo mediacija yra dar ganėtinai naujas ginčų sprendimo būdas, natūralu, kad teismo mediatoriai neturi daug mediacijos patirties. Vis dėlto, vieni iš apklaustųjų jos turėjo gerokai daugiau, kiti labai mažai. Tokie teismo mediatorių patirties skirtumai taip pat galėjo turėti įtakos gautiems rezultatams. Tolesniuose tyrimuose būtų naudinga išskirti mažiau patyrusius teismo mediatorius ir patyrusius teismo mediatorius, tai galėtų sąlygoti tikslesnius rezultatus.

Šis tyrimas apie teismo mediatorių išgyvenimus apima labai daug įvairių temų ir potemių, tačiau dėl plataus tyrimo spektro trūksta nuodugnesnių duomenų ir analizės apie kiekvieną iš jų. Tolesniuose tyrimuose būtų galima siaurinti tyrimo kryptį ir kiekvieną temą ar potemę tirti ir analizuoti giliau taip atskleidžiant dar daugiau teismo mediatorių patirties aspektų.

5. IŠVADOS

Analizuojant gautus duomenis, apie teismo mediatorių išgyvenimus, išsiskyrė keturios pagrindinės temos ir jų potemės:

1. **Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai.** Tema kuri atskleidžia, teismo mediatorių įžvalgas, kad *teisminė mediacija yra įstrigusi teismo viduje*, dėlto dirbantiems teismo mediatoriams už teismo ribų yra sunkiau gauti teisminės mediacijos patirties. Taip pat iškeliami *advokatų mažo įsitraukimo į bendradarbiavimą, tinkamų patalpų trūkumo* bei *neatlygintino darbo* problematika.
2. **Sunkumai mediacijos praktikoje.** Ši tema atskleidžia, kad teismo mediatoriai kartais patiria sunkumų taikydami teisminę mediaciją dėl *pačios mediacijos idėjos nesuvokimo ir žinomumo trūkumo* taip pat dėl *šalių nenoro bendradarbiauti*. Teismo mediatoriai teigia, kad patiria *emocinį krūvį mediacijos metu* bei *emocinį nuovargį po mediacijos*. Tiriamieji taip pat susiduria su *nešališkumo išlaikymo* ir *nesąžiningumo mediacijoje* problemomis. Pastebimas ir *psichologinių ar teisinių žinių trūkumas* t.y teismo mediatoriams su teisiniu išsilavinimu kartais pritrūksta psichologinių žinių, o teismo mediatoriams psichologams – teisinių.
3. **Medijuoti skatinantys veiksniai.** Apklaustuosius teismo mediatorius labiausiai motyvuoja ir skatina užsiimti teismo mediatoriaus veikla *gražesnio pasaulio kūrimas* t.y. jaučiama socialinė vertė visuomenės dalyviams bei valstybei. Taip pat, *asmeninis tobulėjimas* – tam tikrų naudingų savybių bei įgūdžių ugdymas. Buvimas liudininku *užsimezgsio šalių dialogo* bei patyrimas netiesioginės mediacijos naudos – *nurimusiu/išsikrovusiu šalių*, taip pat motyvuoja taikyti teisminę mediaciją. Jaučiamas *emocinis pasitenkinimas* yra dar vienas veiksnys skatinantis teismo mediatorius užsiimti šia veikla.
4. **Mediacijos sėkmės veiksniai.** Teismo mediatoriai įvardina, kad prie efektyvesnio jų darbo prisideda *patirtis ir tinkamas pasirengimas mediacijai*. Taip pat, labai svarbu tinkami *mokymai ir patirties dalinimasis* ypač iš psichologinės pusės. Tiriamieji įvardina, kad jiems padeda *emocinis neįsitraukimas* į vykstantį ginčą teismo mediacijos metu, taip pat *ir savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas*.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alexander, N. (2008). The mediation metamodel: Understanding practice. *Conflict Resolution Quarterly*, 26, 97-123. doi:10.1002/crq.225
2. Bednar, J. (2010). Attitude Adjustment. *Businesswest*, 27(9), 16.
3. Braun, V. ir Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
4. Braun, V. ir Clarke, V. (2012). Thematic analysis. Iš H. Cooper (Red.), *APA handbook of research methods in psychology* (p. 57-71). Washington, DC, US: American Psychological Association.
5. Brown, C. J. (2002) *Facilitative mediation: The Classic Approach Retains its Appeal*. Prieiga per internetą: <https://www.mediate.com/articles/brownc.cfm>
6. Bowling, D. ir Hoffman, D. (2000). Bringing Peace into the Room: The Personal Qualities of the Mediator and Their Impact on the Mediation. *Negotiation Journal*, 16, 5-28. doi:10.1111/j.1571-9979.2000.tb00199.x
7. Charkoudian, L. (2012). Just My Style: The Practical, Ethical, and Empirical Dangers of the Lack of Consensus about Definitions of Mediation Styles. *Negotiation Confl Manage Res*, 5, 367-383. doi:10.1111/j.1750-4716.2012.00113.x
1. Charkoudian, L. , Eisenberg, D. T. ir Walter, J. L. (2017). What Difference Does ADR Make? Comparison of ADR and Trial Outcomes in Small Claims Court. *Conflict Resolution Quarterly*, 35, 7-45. doi:10.1002/crq.21197
2. Charkoudian, L. , Ritis, C. D., Buck, R. ir Wilson, C. L. (2009). Mediation by any other name would smell as sweet - or would it? The struggle to define mediation and its various approaches. *Conflict Resolution Quarterly*, 26, 293-316. doi:10.1002/crq.234
3. Clarke, G. R., Davies, I. T. (1992). Mediation - When is it not an Appropriate Dispute Resolution Process? Iš D., Spencer ir M., Brogan. *Mediation law and practice* (p.111-119). New York: Cambridge University Press.
4. Cooley, J. (2000). Defining The Ethical Limits Of Acceptable Deception In Mediation. Prieiga per internetą: <https://www.mediate.com/articles/cooley1.cfm>
5. Europos mediatorių elgesio kodeksas. (2004). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_lt.pdf
6. Gabel, S. (2003). Mediation and Psychotherapy: Two Sides of the Same Coin?. *Negotiation Journal*, 19, 315-328. doi:10.1111/j.1571-9979.2003.tb00791.x
7. Gaižauskienė, I. ir Valavičienė N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

8. Giedrytė-Mačiulienė, R. ir Venckevičienė, J. (2016). Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2(92), 69-87. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedryt%C4%97-Ma%C4%8Diulien%C4%97-Venckevi%C4%8Dien%C4%97-2016-2.pdf>
9. Goldberg, S. B. (2005). The Secrets of Successful Mediators. *Negotiation Journal*, 21, 365-376. doi:10.1111/j.1571-9979.2005.00069.x
10. Goldberg, S. B. ir Shaw, M. L. (2007). The Secrets of Successful (and Unsuccessful) Mediators Continued: Studies Two and Three. *Negotiation Journal*, 23, 393-418. doi:10.1111/j.1571-9979.2007.00152.x
1. Goldberg, S. B. ir Shaw, M. L. (2010). The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders. *Negotiation Journal*, 26, 237-253. doi:10.1111/j.1571-9979.2010.00270.x
2. Goldberg, S. B., Shaw, M. L. ir Brett, J. M. (2009). What Difference Does a Robe Make? Comparing Mediators with and without Prior Judicial Experience. *Negotiation Journal*, 25, 277-305. doi:10.1111/j.1571-9979.2009.00227.x
3. Gudaitė, G. (2007). *Klinikinis psichologinis įvertinimas: užduotys ir taikymo principai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Hedeem, T. and Kelly, R. (2009). Practice note: Challenging conventions in challenging conditions: Thirty-minute mediations at Burning Man. *Conflict Resolution Quarterly*, 27, 107-119. doi:10.1002/crq.250
5. Herrman, M. S., Jerry Gale, N. H. ir Foster, M. (2001). In Practice: Defining Mediator Knowledge and Skills. *Negotiation Journal*, 17, 139-153. doi:10.1111/j.1571-9979.2001.tb00232.x
6. Hoffman, D. A. (2000). Ten principles of mediation ethics. *Alt High Cost Litig*, 18, 147-169. doi:10.1002/alt.3810180803
7. Jameson, J. K., Bodtker, A. M. ir Jones, T. S. (2006). Like Talking to a Brick Wall: Implications of Emotion Metaphors for Mediation Practice. *Negotiation Journal*, 22, 199-207. doi:10.1111/j.1571-9979.2006.00095.x
8. Jones, D. A. (2009). The Role of Spirituality in the Mediation Process. *Conflict Resolution Quarterly* 27, 145–65. doi:10.1002/crq.253
9. Kaminskienė, N. (2011). *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: Registrų centras.
10. Kaminskienė, N. (2013). Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudence: Research Papers*, 20(2), 683–705. doi:10.13165/JUR-13-20-2-17
11. Kaminskienė, N., Račelytė, D., Tvaronavičienė, A., Mienkowska-Norkienė, R., Atutienė, E., Štaraitė-Barsulienė, G., Saudargaitė, I., Uscila, R., Banys, A., Langys, E., Pečkys, V.,

- Špokas, E., Čiuladienė, G., Aleknonis, G. (2013). *Mediacija. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
12. Kaminskienė, N., Tvaronavičienė, A., Čiulaidienė, G., Žalienenė, I. (2016). Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas. *Socialinių mokslų studijos*, 8(1), 44-62. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/aa1/N8-1-03_%C4%8Ciuladiene.pdf
 13. Katz, J. H. (2016). Adding creative and behavioral insight to improve mediation. *Dispute Resolution Journal*, 71(2), 153-160.
 14. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, 87-3462. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (nuo 2019-01-01 pavadinimas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas). Valstybės žinios, 2008-07-31, Nr. 87-3462 (redakcija galiojanti nuo 2019-01-01).
 15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.
 16. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo, TAR, 2016-04-22, Nr. 10280.
 17. Lund, M. E. (2000). A Focus on Emotion in Mediation Training. *Family Court Review*, 38, 62-68. doi:10.1111/j.174-1617.2000.tb00558.x
 18. Marshall, P. (2006). Emotional competence and the mediator. *ADR Bulletin*: 9(2), 1-7. Prieiga per internetą: <http://epublications.bond.edu.au/adr/vol9/iss2/1>
 19. Minkle, B., Bashir, A. S. ir Sutulov, C. (2008). Peer Consultation for Mediators: The Use of a Holding Environment to Support Mediator Reflection, Inquiry, and Self-Knowing. *Negotiation Journal*, 24, 303-323. doi:10.1111/j.1571-9979.2008.00186.x
 20. Moffitt, M. L. (2005). Schmediation and the Dimensions of Definition. *Harvard Negotiation Law Review*, 10, 69-102.
 21. Nacionalinė teismų administracija. (2017). Teismų veiklos apžvalga, 2016. Prieiga per internetą:http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/03/teismu_veiklos_apzvalga_2016.pdf
 22. Poitras, J. (2007). The Paradox of Accepting One's Share of Responsibility in Mediation. *Negotiation Journal*, 23, 267-282. doi:10.1111/j.1571-9979.2007.00143.x
 23. Raines, S. S., Pokhrel, S. K. ir Poitras, J. (2013). Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face. *Conflict Resolution Quarterly* 31(1), 79-97. doi:10.1002/crq.21080

24. Retzinger, S. ir Scheff, T. (2000). Emotion, alienation, and narratives: Resolving intractable conflict. *Mediation Quarterly*, 18, 71-85. doi:10.1002/crq.3890180107
25. Riskin, L. L. ir Welsh, N. (2008). Is That All There Is? 'The Problem' in Court-Oriented Mediation. *George Mason Law Review*, 15, 863-932. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/419/>
26. Sondaitė, J. (2004). Mediacijos stilių lyginamoji analizė. *Socialinis darbas*, 3(2), 114-118.
27. Spencer, D., Brogan, M. (2006). *Mediation Law and Practice*. New York: Cambridge University Press.
28. Stulberg, J. B. (1997). Legislative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing The "Grid" Lock. *Florida State University Law Review*, 24, 985-1005. Prieiga per internetą: <https://ir.law.fsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1450&context=lr>
29. Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13P-124-(7.1.2) „Dėl teismo mediatoriaus statuso suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR, 2014-10-06, Nr. 13705.
30. Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13p-122-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2014-10-06, Nr. 13707.
31. Teisminė mediacijos komisijos 2016 veiklos ataskaita. (2017). Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/04/teismines-mediacijos-komisijos-2016-m.-ataskaita.pdf>
32. Teisminė mediacijos komisijos 2017 veiklos ataskaita. (2018). Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/2018-03-30-2017-m-tmk-veiklos-ataskaita.pdf>
33. Velikonja, U. 2009. Making Peace and Making Money: Economic Analysis of the Market for Mediators in Private Practice. *Albany Law Review*, 72 (257), 257–91.
34. Wissler, R. L. (2004). The effectiveness of court-connected dispute resolution in civil cases. *Conflict Resolution Quarterly*, 22, 55-88. doi:10.1002/crq.92
35. Wolski, B. (2006). Legal Skills: A Practical Guide for Students. In D., Spencer ir M., Brogan *Mediation law and practice* (p. 109-120). New York: Cambridge University Press.
36. Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology and Health*, 15, 215-228.
37. Zumeta, Z. D. (2000). Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative, and Transformative Mediation. Prieiga per internetą: <https://www.mediate.com/articles/zumeta.cfm>

SANTRAUKA

Subjektyvūs teismo mediatorių išgyvenimai taikant teisminę mediaciją

Šio darbo tikslas išanalizuoti subjektyvius teismo mediatorių išgyvenimus taikant teisminę mediaciją. Tyrime iš viso dalyvavo 6 teismo mediatoriai nuo 33 iki 57 metų, 3 iš jų pagal profesiją buvo advokatai, 2 – teisėjai ir 1 – psichologas. Buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Informacijai surinkti buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu. Taikytas duomenų analizės metodas buvo – indukcinė teminė analizė pagal V. Braun ir V. Clarke (2006).

Atlikus duomenų analizę buvo išskirtos 4 temos: teisminės mediacijos organizavimo trūkumai, sunkumai mediacijos praktikoje, medijuoti skatinantys veiksniai ir mediacijos sėkmės veiksniai. Pagrindiniai teisminės mediacijos organizavimo trūkumai tai mediacijos įstrigimas teismo viduje, advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą, tinkamų patalpų trūkumas, neatlygintinas darbas. Sunkumai su kuriais dažniausiai susiduria teismo mediatoriai - mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas, šalių nenoras bendradarbiauti, emocinis krūvis mediacijos metu, emocinis nuovargis po mediacijos, nešališkumo išlaikymas, nesąžiningumas mediacijoje, psichologinių ar teisinių žinių trūkumas. Labiausiai teismo mediatorius motyvuoja gražesnio pasaulio kūrimas t.y. žmonių ir visuomenės gyvenimo kokybės gerinimas bei prisidėjimas prie šalies gerovės, taip pat asmeninis tobulėjimas, užsimezgęs šalių dialogas, nurimusios/išsikrovusios šalys, jaučiamas emocinis pasitenkinimas. Įvardinti mediacijos sėkmės veiksniai tai pasirengimas mediacijai, patirties dalinimasis, emocinis neįsitraukimas, savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas.

Raktiniai žodžiai: teisminė mediacija, teismo mediatoriai, subjektyvūs išgyvenimai.

SUMMARY

Subjective experiences of judicial mediators while applying court mediation practices

The aim of this research is to analyze subjective experiences of judicial mediators while applying court mediation practices. In total, 6 judicial mediators between 33 and 57 years old participated in the study, 3 of them were attorneys, 2 judges, and 1 psychologist. The qualitative research method was chosen for this research. Information was collected using the semi-structured interview method. The data analysis method was based on inductive thematic analysis by V. Braun and V. Clarke (2006).

After the data analysis, 4 main themes were identified: the shortcomings of the organization of judicial mediation, the difficulties of the mediation practice, the motivational factors to engage in mediation and the factors of the success of mediation. The results showed that the main disadvantages of the organization of judicial mediation include mediation stuckness in the courtroom, low cooperation of lawyers, lack of suitable premises, unpaid work. The difficulties most often encountered by judicial mediators are the lack of understanding and awareness of the idea of mediation, the reluctance of the parties to cooperate, the emotional burden of mediation, emotional tiredness after mediation, the maintenance of impartiality, deception in mediation and lack of psychological or legal knowledge. Mediators are mostly motivated by the creation of a better world. i.e enhancing the quality of life and contributing to the country's well-being. As well as personal development, the emergence of dialogue between parties, discharge of parties and emotional satisfaction. Successful mediation factors are preparedness for mediation, sharing of experiences, not getting involved emotionally, finding a way to deal with the emotional strain.

Key words: court mediation, judicial mediation, court-connected mediation, court mediators, judicial mediators, subjective experiences.

Sutikimas dalyvauti tyrime

Aš,, sutinku dalyvauti Mykolo Romerio universiteto Psichologijos instituto studentės Sandros Molės baigiamojo magistro darbo tyrime, skirtame ištirti mediatorių patiriamus išgyvenimus taikant teisminę mediaciją.

Aš esu supažindintas/-a su šio mokslinio tyrimo projektu ir man buvo paaiškintas mano dalyvavimo šiame projekte tikslas.

Dalyvauju savanoriškai

Suprantu, kad dalyvaudamas/-a tyrime turėsiu atsakyti į tyrėjo klausimus.

Turiu teisę neatsakyti į bet kurį klausimą.

Buvau informuotas/-a ir sutinku, kad mano interviu būtų įrašomas balso įrašytuvu.

Buvau supažindintas/-a su konfidencialumo ir anonimiškumo užtikrinimo galimybėmis ir man buvo pažadėta, jog mano tapatybė nebus atskleista, tyrimo metu gauti duomenys bus panaudoti tik moksliniais tikslais, tyrimo metu įrašyta medžiaga bus prieinama tik su tyrimu susijusiems asmenims ir viešai neplatinama.

Neprieštarauju, kad mano pasisakymai tyrimo metu, mano pageidavimu, nenurodant mane identifikuojančių duomenų (tikrojo vardo, pavardės ir kitų asmeninių duomenų), būtų cituojami baigiamajame magistro darbe ir galimuose moksliniuose straipsniuose.

Parašas

Data

PRIEDAS B. Duomenų analizės pavyzdžiai.

81 Kalbant apie išgyvenimus paties proceso metu yra vis tiktai
82 nemenka įtampa, ypač pirmojo susitikimo metu, kai na, natūralu
83 yra kai atėjus į pirmą teimo posėdį konkrečioj byloj, kai nežinom
84 kas teisėjas ir kiti asmenys, ir atėjus į mediaciją lygiai taip pat
85 matai šalis, tiktai iš procesinių dokumentų su kuriais tenka
86 susipažinti, daugmaž žinomos yra faktinės aplinkybės. Na tik tai
87 tiek. Tai pirmiausiai reikia pažinti žmones, valdyti jų emocijas ir
88 dar valdyti save tuo pačiu metu, tai tų iššūkių yra nemažai, ir
89 kitas dalykas, žmonės nežino, paprastai kas ta mediacija, ne
90 paprastai, o visada nežino, ir visada tai yra pirmas kartas ir yra
91 dar toks noras ir kad jinai pavyktų ir kad žmonės nenusiviltų po
92 pusės valandos ir neišeitų iš tos mediacijos sesijos.

Sandra
Patiriama įtampa mediacijos metu
(Laima: 81-86)

Sandra
Reikia ne tik save valdyti, bet ir šalis – tai iššūkis
(Laima: 87-88).

Sandra
Žmonės nežino kas yra mediacija
(Laima: 89-90).

Sandra
Noras nenuvilti žmonių ir kad mediacija pavyktų
(Laima: 89-92).

Pav. B1. Pirminių kodų generavimo pavyzdys.

Pav. B2. Kodų grupavimas į temas.

KODAS	I TEMA. TEISMINĖS MEDIACIJOS ORGANIZAVIMO TRŪKUMAI 1 POTENĖ. Mediacija įstrigusi teismo viduje	KODAS	I TEMA. TEISMINĖS MEDIACIJOS ORGANIZAVIMO TRŪKUMAI 2 POTENĖ. Advokatų mažas ištraukimas į bendradarbiavimą
Teisėjams atitenka didžioji dalis bylų. (Marius: 5-10)	Toliau dėl kiek laiko, tai jos taip laike nuo 14 iki 17 metų buvo, daug nėra gal kokios ten 7 bendram kontekste, nes daugiau teisėjai imasi tas bylas patys nagrinėti ir ten medijuoja ir panašiai ar ten pasirenka šalys kažkurį tai teisėją, kurį jie norėtų matyti labiau kaip mediatorių, tai dėlto va ir nėra bylų, sakykime, labai ypatingai daug. (Marius: 5-10)	Kartais advokatai nepadaeda taikiam šalių susitarimui. (Dalia: 72-78)	Dar kartais būna taip, kad jau atrodo visiškai susitikimai beveik pasiektas, nu vat visiškai čia pat jau atrodo, ir kaip ir sutarėm, kad reiškia jau išsiūsta sutartis pasižiūrėti, ir paskui, žiūrėk, ateina viena šalis pasirašyti, kita sako, aš dar pagalvosiu. Tai, vienu atveju toj taip buvo, kad žmogus pasikonsultavo su advokatu ir jis paskui nusprendė dar pagalvoti. Kitu atveju, jis iš tiesų, matyt pasvarstė, gal su kažkuo norėjo pasitarti, jis pasirašė. Bet tuo atveju, tai ten ilgiau užtruko. (Dalia: 72-78)
Nori, kad mediacija išeity iš teismo ribų. (Marius: 300-309)	Galų gale, sakykime, mano nuomone, tai turėtų būt kažkokia viena įstaiga, kuri administruoja visą tą dalyką mediacija, tiek teisminė tiek neteisminė. Tai sakykime, jeigu tai yra, sakykime, teisminė mediacija, tai teisminė mediacija, jeigu tai neteisminė, neteisminė, bet yra viena įstaiga, kuri viską administruoja. Ir ten kreipiasi tarkime teisėjai į tą įstaigą, vat prašome skirti mediatorių tokioj vietoj, arba žmonės kreipiasi į tą įstaigą ir jie prašo skirti mediatorių, arba jie nori, kad būtų paskirtas mediatorius, tiesiog tinkamos sąlygos, kur būtų, sakykime, kur galėtų vykti ta mediacija, kad mediacija galbūt, nu sakykim, išeity iš teismo apskritai, kad ir teisminė, kad ji tiesiog nevyktų teisme. (Marius: 300-309)	Advokatai nėra suinteretuoti paleisti savo atveju. (Dalia: 464-467)	Ir vis tiktai, aš manau, kad advokatai, ir patys nėra suinteresuoti išleisti tų atvejų iš savo rankų, kadangi advokatų įkainiai yra labai aukšti ir vat žmonės, ir tada jie teikdami paslaugas, tai gali įvertinti pinigais. (Dalia: 464-467)

Pav. B3. Išskirtų temų ir potemių su jiems priklausančiais kodais ir ištraukomis perkėlimas į „Microsoft Excel“ programą pavyzdys.